

”Balkanilla mikään ei ole yksinkertaista”

Rauhanneuvottelija David Owenin näkemyksiä Bosnian sodasta

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Tieteen ja aatteiden historian
kandidaatintutkielma

22.5.2019

Ilkka Jokelainen

Sisällys

Johdanto.....	3
1. Bosnian sota.....	5
2. David Owen ja hänen toimintansa rauhanneuvottelijana.....	11
2.1 David Owenin näkemykset Bosnian tilanteesta sodan alkuvaiheissa.....	12
2.2 Vance-Owen rauhansuunnitelma 1992–1993.....	16
2.3 Kolmen tasavallan unioni eli Owen-Stoltenberg-suunnitelma.....	24
2.4 Owenin toiminnan loppukausi.....	27
3. David Owenin toiminnan käsittely sotaa koskevassa tutkimuksessa.....	34
Loppulause.....	38
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	40
Liitteet.....	41

Johdanto

Tässä tutkielmassa pureudun lordi David Owenin näkemyksiin Bosnian sodan syistä sekä alueen kansallisuuskysymyksistä. Lähteenä toimii Owenin tuoreeltaan rauhanneuvottelijan tehtävästä erottuaan vuonna 1995 kirjoittama *Balkan Odyssey* -muistelmateos. Vuosina 1992—1995 käyty Bosnian sota on verraten tuore konflikti, jota historiankirjoituksessa on käsitelty vielä varsin vähän. Konfliktia tutkineet historioitsijat sekä politiikan tutkijat ovat kuitenkin jo ehtineet nostaa esille useita hedelmällisiä jatkotutkimuksen kohteita esimerkiksi länsivaltojen ja läntisten instituutioiden suhtautumisesta ja toiminnasta sodan eri osapuolten suhteen.¹ David Owenin muistelmateos on mielenkiintoinen lähde tutkielmalle rauhanneuvotteluissa merkittävää roolia näytelleen henkilön ajatuksista kirjoitusajankohtansa vuoksi. Owen kirjoitti teoksensa jo ennen sodan loppumista, kun muistikuvat ovat olleet tuoreita ja jälkiviisauteen on ollut vain rajatusti mahdollisuuksia. Luonteeltaan teos on kritiikin kohteeksi joutuneen Owenin puolustuspuheenvuoro ratkaisuilleen. Kyseessä on muistelmateos eikä päiväkirja, mikä tulee ottaa huomioon varsinkin ajallisesti kaukaisimpia kirjan alkupään tekstejä tarkastellessa. Owenin teos tarjoaa yhden näkökulman siihen, millainen oli läntisten toimijoiden ajatusmaailma, kun verisen kansanmurhan annettiin tapahtua Euroopan mantereella. Owenin taustaa olen tarkastellut lyhyesti tämän myöhemmän muistelmateoksen *Time to Declare: Second Innings* kautta. Olen myöskin nostanut esille joitakin vertailuja rauhanneuvottelija Richard Holbrooken teokseen *To End a War*.

Aihetta lähestyn seuraavien tutkimuskysymysten kautta: Millainen oli David Owenin käsitys Bosnian sodan syistä? Millaisia kantoja Owen esittää alueen kansallisuuskysymyksiin? Kuinka Owenin näkemykset suhteutuvat Noel Malcolmin esiin nostamiin kahteen erilaiseen narratiiviin sisällissodasta? Lisäksi tarkastelen sitä, kuinka konfliktia tutkineet kirjoittajat ovat nähneet Owenin toiminnan rauhanneuvottelijana.

Koska havaintojeni mukaan Bosnian konflikti ei ole kovin laajalti tai syvästi tunnettu konflikti, sisällytän työhöni yleisesityksen Bosnian sodan syttymisestä sekä sodan kulusta taustaksi Owenin toiminnan käsittelyä varten. Tutkielma on rajattu koskemaan vain Bosnian tapahtumia. Vaikka samaan aikaan horjuvaa

¹ Burg & Shoup 2015, 3–14.

tulitaukoa keskinäisessä sodassaan ylläpitäneet Serbia ja Kroatia olivat sekä taustavaikuttajina että aktiivisina osallisina Bosnian sodassa, ovat tutkittavat kysymykset keskeisesti esillä erityisesti Bosnian konfliktissa.

Suhtautumista etnisiin konflikteihin voi tarkastella pluralismin ja vallanjaon lähestymistapojen kautta. Pluralismin ytimessä on ryhmien välinen yhteistyö ja kontakti kansalaisyhteiskunnan rakentajana, vallanjakolähestymistapa sen sijaan pohjaa sille, että etnisten ryhmien välillä on lähtökohtaisesti sovittamattomia konflikteja, joiden vuoksi yhtä yhtenäistä valtiorakennetta ei kannata tavoitella.²

Tärkeä tarkasteltava on myös Noel Malcolmin esiin nostama, useiden ulkomaalaisten tarkkailijoiden, kuten esimerkiksi Britannian pääministeri John Majorin, viljelemä *ancient hatreds* -narratiivi, jonka mukaan Bosnian sota syntyi ikään kuin itsestään ikaikaisen etnisen vihanpidon johdosta sitä aisoissaan pitäneen kommunismin romahdettua. Malcolmin mukaan etniset ristiriidat ovat alueella kärjistyneet vain ulkoisten voimien tarkoituksellisesti lietsomina.³ Pysin tarkastelemaan, kummalle kannalle Owen tekstissään kallistuu.

Kolmantena tarkasteltavana nostan esille Michael A. Sellsin esittämän narratiivin, jossa sodan osapuolet esitetään kolmena moraalisesti tasa-arvoisena toimijana. Tällä tavoin perusteltiin lännen toimettomuutta konfliktin suhteen, argumentoiden ettei länsi voi tehdä interventiota yhden toimijan puolella muita vastaan. ”Where there is no will for peace we cannot supply it” lausui Britannian ulkoministeri Douglas Hurd heinäkuussa 1992 bosnialaisten puolustautuessa Jugoslavian kansanarmeijan ja erinäisten puolisotilaallisten joukkojen hyökkäyksiä vastaan.⁴

Tutkimuksen metodologiassa tulen hyödyntämään lähilukua sekä jossain määrin narratiivista analyysiä yllämainittujen narratiivisten seikkojen tunnistamiseksi. Muistelmateoksen pituus asettaa omat haasteensa lähiluvulle, mutta tutkimuksen rajauksen vuoksi esimerkiksi Owenin ja Yhdysvaltain politiikkojen suhteita koskevat osuudet voi jättää vähemmälle tarkastelulle.

² Burg & Shoup 2015, 6–7.

³ Malcolm 2002, xx–xxi.

⁴ Sells 1996, 133–135.

1. Bosnian sota

Bosnian sota on verisin 1990-luvun alussa käydyistä Jugoslavian hajoamissodista. Jugoslavian tilanne kärjistyi 1980-luvun puolivälistä alkaen Slobodan Miloševićin valjastettua serbialainen nationalismi oman poliittisen uransa polttoaineeksi. Tiukkaa keskushallintoa ajanut Serbian osatasavallan hallinto ajautui ristiriitaan ennen kaikkea löyhempää konfederalistista mallia ajaneiden Slovenian ja Kroatian osatasavaltojen kanssa.⁵ Vuoden 1991 alkuun mennessä ristiriidat kärjistyivät avoimeksi sodan uhkaksi.⁶ Aseellisen konfliktin syttyminen Sloveniassa ja Kroatiassa johti nopeasti myös kansainväliseen diplomaattiseen interventioon ennen kaikkea Euroopan yhteisön taholta. James Gow'n mukaan tämä johti Belgradissa tilanteen uudelleenarviointiin; pyrkimys säilyttää Jugoslavian liittovaltio vaihtui pyrkimykseen muodostaa suur-Serbia liittämällä naapuritasavaltojen serbien asuttamat alueet Serbian yhteyteen.⁷

Tilanteen kärjistyminen ja avoin sota Kroatiassa asetti Bosnian hallituksen vaikeaan asemaan. Bosnian etninen rakenne, jossa serbit, kroaatit ja muslimit asuivat sekaisin, teki alueesta tulenaran tilanteessa, jossa kilpailevat nationalismit nousivat ja etnisten ryhmien väliset jännitteet kasvoivat. Slovenian ja Kroatian itsenäistyminen oli jättämässä Bosnian mukaan tynkä-Jugoslaviaan, jossa Milošević ja hänen liittolaisensa pitivät valtaa serbien hallussa.⁸ Bosnian hallituksen pyrkiessä tasapainoilemaan vaikeassa tilanteessa, kärjistyi tilanne samaan aikaan myös osatasavallan sisällä. Kommunistivallan loputtua valtaan nousseiden nationalistipuolueiden edustajat kärjistikivät paikallistasolla tilannetta, vaikka keskushallinto pyrki omalta osaltaan lievittämään jännitteitä ja säilyttämään väestöryhmien välisen sovun.⁹ Nationalistipuolueista puhuttaessa on kuitenkin huomattava, että niin muslimien SDA kuin kroaattien HDZ omasivat monikulttuurista ja -etnistä Bosniaa kannattavat liberaalisiivet, vaikka puolueet olivatkin etnisesti järjestäytyneet.¹⁰ Radovan Karadžićin johtama Serbidemokraattinen puolue SDS aseisti serbiradikaaleja, ja julisti syyskuussa

⁵ Benson 2001, 146–154.

⁶ Gow 1997, 17–19.

⁷ Gow 1997, 31–32.

⁸ Burg & Shoup 2015, 26–28; Malcolm 2002, 224.

⁹ Burg & Shoup 2015, 63–64.

¹⁰ Burg & Shoup 2015, 66–68.

1991 Bosniaan perustetuksi neljä ”autonomista serbialuetta”, joille SDS pyysi ja sai liittovaltion armeijan suojelua.¹¹ Taustalla toimi Slobodan Miloševićin hallitus Belgradissa, joka toimitti Bosnian serbeille, sekä laati suunnitelmia Bosnian serbien asuttamien alueiden liittämistä Serbiaan.¹² SDS myös boikotoi Bosnian itsenäisyyttä, sillä muut puolueet eivät suostuneet SDS:n vaatimaan löyhään konfederaliseen valtiorakenteeseen.¹³ SDS myös esti äänestyksen toteutumisen hallitsemillaan niin kutsutuilla autonomisilla serbialueilla yhteistyössä Jugoslavian armeijan kanssa. Eräiden mielipidemittausten mukaan maan serbiväestöstä yli 40 prosenttia olisi tukenut Bosnian itsenäistymistä, vaikka samaan aikaan suurin osa epäili Bosnian kykyä selvitä itsenäisenä valtiona irrallaan Jugoslaviasta.¹⁴

Itsenäisyyttä lähestyessä helmikuun lopussa 1992 tilanteen kärjistyminen ja sodan uhka huomattiin myös kansainvälisten toimijoiden, kuten Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan yhteisön piirissä. EY:n ja YK:n järjestämissä neuvotteluissa ehdotettiin etnisten kantonien muodostamista, joille osa keskushallinnon vallasta olisi siirretty.¹⁵ Näiden kantonien piirtäminen kartalle osoittautui lopulta ylivoimaiseksi esteeksi yksimielisyydelle maassa, jossa eri väestöryhmät asuivat keskenään sekoittuneina.^{16 17}

Kansanäänestys Bosnian itsenäisyydestä järjestettiin 29.2.–1.3.1992, ja äänestyksen tulokset julkaistiin seuraavana päivänä. Noin 64 prosenttia äänioikeutetuista äänesti, ja tulos oli lähes yksimielinen itsenäistymisen puolesta. Aseelliset serbijoukot asettivat jo tällöin Sarajevoon barrikadeja ja tarkka-ampujia, mutta sota syttyi lopulta vasta maaliskuun vaihteessa. Heti sodan alkupäivinä ilmeni konfliktille leimallista etnistä puhdistamista, muslimi- ja kroaattiasukkaiden karkottamista väkivalloin sekä väkivallalla uhkaamalla alueilta, joiden SDS katsoi kuuluvan serbeille. Jugoslavian kansanarmeija liittyi taisteluun Bosnian hallituksen vähäisiä ja huonosti aseistettuja joukkoja vastaan yhdessä puolisotilaallisten serbijoukkojen, kuten Zeljko ”Arkan” Raznatovićin ”Tiikerien” ja Vojislav Seselj’in ”Chetnikien” kanssa.

¹¹ Malcolm 2002, 227–228.

¹² Burg & Shoup 2015, 102–104.

¹³ Burg & Shoup 2015, 105–106.

¹⁴ Malcolm 2002, 230–231; Burg & Shoup 2015, 117.

¹⁵ Burg & Shoup 2015, 108–109.

¹⁶ Burg & Shoup 2015, 110–117.

¹⁷ Ks. Liite 1.

Taistelut levisivät pääkaupunki Sarajevoon samana päivänä kuin Euroopan yhteisö tunnusti Bosnian itsenäisyyden, kuudentena huhtikuuta.¹⁸ Esimerkiksi Bijeljinan kaupungissa osa serbiasukkaista yritti estää Arkanin joukkojen raakuudet, pahimmillaan joutuen itsekin uhreiksi. Sodan alkuvaiheissa eräissä kaupungeissa, joissa vallassa olivat maltilliset johtajat tai ei-etnisnationalistiset, niin kutsutut kansalaispuolueet, eri väestöryhmät toimivat yhteistyössä rauhan ylläpitämiseksi paikoin menestyksekkäästikin.¹⁹

Serbien yritys vallata Sarajevo sodan alussa epäonnistui, ja tämä johti Sarajevon piiritykseen, jossa kaupungin väestöä terrorisoitiin tarkka-ampujien ja tykistön voimin. Sarajevon piiritys ja kaupungin tuhoaminen tykistöllä nosti konfliktin myös länsimaisen lehdistön sivuille.²⁰ Länsimaiden johtajien keskuudessa mielipide jakautui heti sodan alussa. Osa piti konfliktia sisällissotana, johon länsimailla ei ole syytä puuttua, osa taas ulkovaltion, eli tynkä-Jugoslavian, hyökkäyksenä itsenäisen valtion kimppuun.²¹

Serbia ja Montenegro julistivat 27.4.1992 uuden, pelkästään Serbiasta ja Montenegrosta koostuvan Jugoslavian liittovaltion perustetuksi. Tämän myötä Milošević kotiutti ainakin paperilla Serbiasta ja Montenegrosta kotoisin olevat Jugoslavian kansanarmeijan sotilaat, ja siirsi Bosniasta kotoisin olevat serbit uuteen niin kutsutun Bosnian serbitasavallan armeijaan, Vojska Republike Srpskeen (VRS), muuttaen konfliktin teoriassa sisällissodaksi. Milošević nimitti näille joukoille komentajan, Ratko Mladicin. Miesten mukana VRS:lle siirtyi myös aseistus ja kalusto.²² Bosnian hallituksen joukot olivat sen sijaan erittäin kehnosti aseistettuja. Sodan alussa Sarajevoa puolustivat lähinnä rikollisista ja mustan pörssin kauppiaista koostuvat joukkiot näiden ollessa Bosnian aluepuolustusjoukkojen aseistariisunnan jälkeen ainoita, joilla oli käytössä aseita.²³ Koko Jugoslavian alueelle vuonna 1991 asetettu aseidenvientikielto säilyi voimassa koskien Bosniaakin, joka teki aseiden saannista Bosnian hallitukselle vaikeaa. Serbiaa, ja sitä kautta VRS:ää tämä haittasi vähemmän, koska sillä oli käytössään Jugoslavian armeijan arsenaali. Bosnia sai

¹⁸ Burg & Shoup 2015, 118–119; Malcolm 2002, 230–237.

¹⁹ Burg & Shoup 2015, 129.

²⁰ Burg & Shoup 2015, 131–132.

²¹ Burg & Shoup 2015, 201.

²² Malcolm 2002, 238–239.

²³ Sells 1996, 117; Burg & Shoup 2015, 138.

käyttöönä pieniä määriä aseita Kroatian kautta, valmisti aseita muutamissa alueelleen jääneissä tehtaissa, sekä kykeni joskus hankkimaan sotasaaliina aseita serbeiltä. Näiden turvin serbien eteneminen pysäytettiin kesän ja syksyn 1992 mittaan, paikallisesti jopa vallaten alueita takaisin. Tämä johti sotilaalliseen pattitilanteeseen noin puolen vuoden ajaksi. Aseosasto kuitenkin asetti Bosnian hallituksen joukot koko konfliktin ajaksi altavastajan asemaan erityisesti raskaan aseistuksen suhteen, estäen aseistuksen hankinnan normaaleja reittejä pitkin.²⁴

Myös kroaateilla oli tärkeä rooli Bosnian konfliktissa. Kroatian presidentti Franjo Tuđman keskusteli jo vuonna 1991 Bosnian jakamisesta Slobodan Miloševićin kanssa niin, että muslimeille olisi jäänyt vain pieni osa keskisestä Bosniasta, ja muut osat olisivat jaettu Serbian ja Kroatian kesken.²⁵ Bosnian kroaattipuolueessa HDZ:ssa vallalla oli kuitenkin maltillinen, Bosnian yhtenäisyyttä kannattava Stepan Ključić. Tammikuussa 1992 Ključić syrjäytettiin, todennäköisesti Tuđmanin aloitteesta, ja tilalle astui radikaalimpien herzegovinalaisten kroaattien johtaja, Mate Boban.²⁶ Kroaattien HDZ ja serbien SDS keskustelivat keskenään mahdollisuuksista Bosnian jakamiseen, mutta valmista sopimusta ei syntynyt. Osin tämä johtui mahdollisesti siitä, että Tuđmanin intresseissä oli saada irrotetuksi Bosnia kokonaisuudessa Jugoslaviasta.²⁷ Sodan sytyttyä Bosnian kroaatit olivat hallituksen joukkoja paremmin valmistautuneita. Bosnian kroaattien joukkojen lisäksi näitä tukemaan saapui Kroatian armeijan osastoja. Kesällä 1992 Kroatia ja Bosnia solmivat muodollisen sotilasliiton, sekä harkitsivat jopa konfederaatiomuotoista valtioliittoa. Samaan aikaan Mate Boban kuitenkin julisti perustetuksi Herzeg-Bosnian kroaattiyhteisön, joka toimi autonomisena alueena Bosnian sisällä samaan tapaan kuin SDS:n johtama niin kutsuttu Serbitasavalta.²⁸ Syksyn 1992 ja seuraavan talven aikana muslimien ja kroaattien välit kiristyivät, kärjistyen kevään 1993 aikana avoimeksi sodaksi.²⁹ Kroaattien ja muslimien väliseen sodan syttyessä kroaatit syyllistyivät myös järjestelmälliseen etniseen puhdistukseen Neretva-joen laaksossa. Kroaatit jäivät pian alakynteen ja

²⁴ Malcolm 2002, 242–244.

²⁵ Burg & Shoup 2015, 104.

²⁶ Malcolm 2002, 232.

²⁷ Burg & Shoup 2015, 104.

²⁸ Malcolm 2002, 240–241.

²⁹ Malcolm 2002, 242–243.

menettivät alueitaan hallituksen joukoille, mutta tämä keskinäinen sota vaikeutti muslimien asemaa sodassa serbejä vastaan.³⁰ Vuonna 1993 myös Bihacin alueella paikallinen muslimiliikemies ja Bosnian presidenttineuvoston jäsen Fikret Abdić perusti Länsi-Bosnian autonomisen provinssin, jonka nimissä pyrki tekemään sopimuksia serbien ja kroaattien kanssa. Tämä johti aseelliseen konfliktiin alueella toimivien hallitukselle uskollisten joukkojen kanssa.³¹ Vuonna 1994 tuhoisa kranaatti-isku Markalen torille Sarajevossa johti Naton ilmaiskujen uhalla asettamaan kieltoon tuoda raskasta aseistusta Sarajevon lähelle, mikä helpotti tilannetta piiritetyssä kaupungissa. Muslimien ja kroaattien välinen sisällissota päättyi Yhdysvaltain avustuksella neuvoteltuun Bosniakkien-Kroaattien Federaation perustamiseen. Taistelukentillä vuosi 1994 oli hiljaisempi, lukuun ottamatta Bihacin aluetta pohjois-Bosniassa, jossa serbien kanssa yhteistyössä toimineet liikemies Fikret Abdićin muslimijoukot ajettiin pois Bosnian maaperältä, jonka jälkeen Bihacin alueesta käytiin rajuja taisteluita hallitukselle uskollisten joukkojen ja serbien välillä.³²

Vuonna 1995 Kroatian joukkojen eteneminen Kroatian puolella vaikutti serbien taistelumoraaliin myös Bosnian puolella. Serbit kuitenkin valtasivat muslimien hallussa olleista itäisistä enklaveista Tuzlan ja Srebrenican, joista jälkimmäisessä valtaamisen jälkeen tapahtui maailmaa järkyttänyt tuhansien muslimimiesten kansanmurha. Elokuun 28. päivä Sarajevon Markale-torilla tapahtui uusi, tuhoisa kranaatti-isku, joka yhdessä Srebrenican tapahtumien kanssa johti YK:n ja Naton aseelliseen interventioon. YK:n raskaasti aseistettu Reaction Force -osasto sekä NATO:n voimakkaat ilmaiskut kohdistuivat serbijoukkojen kommunikaatioyhteyksiin, ilmapuolustukseen ja tykistöön. Samaan aikaan yhdessä kroaattijoukkojen kanssa Bosnian hallituksen joukot valtasivat itäisessä Bosniassa laajoja alueita. Konfliktin ratkaisu taistelukentällä näytti tällöin olevan lähellä, mutta nopea rauha oli ulkovaltojen intresseissä taistelukentillä tapahtuvan ratkaisun sijaan. Tästä syystä Yhdysvaltain johdolla neuvoteltiin Daytonin rauhansopimus, jossa Bosnia säilyi yhtenä valtiona *de*

³⁰ Burg & Shoup 2015, 135.

³¹ Malcolm 2002, 254–255.

³² Malcolm 2002, 255–259.

jure, vaikkakin pilkottiin kahteen osaan, Bosniakkien-Kroaattien Federaatioon (51% pinta-alasta) ja Serbitasavaltaan (49% pinta-alasta), *de facto*.³³

³³ Malcolm 2002, 261–267

2. David Owen ja hänen toimintansa rauhanneuvottelijana

David Owen syntyi South Devonin Plymptonissa 1938, ja on koulutukseltaan lääkäri. Owenin muistelmien mukaan tämän vanhemmat olivat puolueisiin sitoutumattomia, mutta politiikasta kiinnostuneita.³⁴ Muistelmiensa mukaan Owen havahtui jo nuorena, Suezin kriisin aikaan vuonna 1956 siihen, että hänen omat mielipiteensä eroavat usein Labour-puolueen pasifistisesta johdosta, vaikka juuri Suezin kriisin tapauksessa Owen kirjoittaa olleensa itsekin voimankäyttöä vastaan. Myös Unkarin kansannousun kukistaminen samana vuonna oli Owenille muistelmiensa mukaan määräävä hetki, joka sai hänet vastustamaan neuvostokommunismia loppuiäkseen.³⁵ Owen ajautui poliittisissa pohdinnoissaan kohti Labour-puoluetta, johon hän liittyi lopulta 1960.³⁶ Britannian parlamentin alahuoneeseen Owen valittiin vuonna 1966.³⁷ Vuosina 1968–1970 Owen toimi Harold Wilsonin hallituksessa laivastoasioiden alivaltiosihteerinä.³⁸ Labourin palatessa oppositiosta hallitukseen 1974 Harold Wilson nimitti Owenin terveysministeriksi, josta vuonna 1976 Owen siirtyi ensin apulaisulkoministeriksi ja seuraavana vuonna ulkoministeriksi. Muistelmiensa mukaan ulkoministeriössä Owen koki silloisen EY:n ja Britannian suhteisiin liittyvät asiat tärkeimmiksi. Owen kuvailee pitävänsä EY:hyn kuulumista tärkeänä, mutta korostaa vastustavansa yhteisön kehittämistä liittovaltioksi, ja pitää Britannian silloisia jäsenyysehtoja huonoina.³⁹ Owenin ulkoministerikausi päättyi Labourin vaalitappioon vuonna 1979.⁴⁰

Pian tämän jälkeen Owen siirtyi Labourista uuteen Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen yhtenä sen perustajajäsenistä. Siirtymisen syinä olivat vasemmistolaisten ja ammattiyhdistysliikkeen kasvava valta Labourissa, sekä erimielisyydet muun muassa yksipuolisen aseistariisunnan, laajamittaisen yritysten kansallistamisen ja Euroopan yhteisön suhteen. Owenin profiloituminen aseellisen voimankäytön kannattajana Falklandin kriisissä nosti hänen henkilökohtaista kannatustaan, ja vuonna 1983 Owenista tuli SDP:n

³⁴ Owen 2009, 7–9.

³⁵ Owen 2009, 13–15.

³⁶ Owen 2009, 23.

³⁷ Owen 2009 56–57.

³⁸ Owen 2009 80–102.

³⁹ Owen 2009, 147–164.

⁴⁰ Owen 2009, 240–241.

puheenjohtaja. SDP:n ja Liberaalipuolueen liiton vahva kannatus kuitenkin heikkeni Thatcherin konservatiivipuolueen kannatuksen kasvaessa. Owen profiloitui SDP:n ja liberaalien liiton sisällä oikeistolaisen linjan kannattajaksi, ja vastoin SDP:n enemmistön tahtoa, torjui SDP:n ja Liberaalipuolueen yhdistymisen. Owenin tahdosta huolimatta tapahtuneen yhdistymisen jälkeen tämä johti vielä pientä, kannattajistaan koostuvaa liikettä SDP-nimellä.⁴¹ Tässä muodossa SDP saavutti loppunsa vuonna 1989, mutta Owen jatkoi parlamentin alahuoneessa itsenäisenä edustajana vaalikauden loppuun vuoteen 1992 saakka. Alahuoneesta lähdettyään Owen neuvotteli John Majorin kanssa mahdollisesta siirtymästä konservatiivien riveihin. Tämä ei kuitenkaan toteutunut, mutta Owen sai aatelisarvon ja täten paikan puolueisiin sitoutumattomana edustajana parlamentin ylähuoneessa.⁴²

2.1 David Owenin näkemykset Bosnian tilanteesta sodan alkuvaiheissa

Muistelmiensa mukaan Owen vältteli ottamasta julkisuudessa kantaa Jugoslavian hajoamissotien tapahtumiin siihen saakka, kunnes 29.7.1992 suostui BBC:n *Today* –radio-ohjelman toimittajan pyyntöön haastattelusta koskien julkisuuteen nousseita raportteja Bosnian serbien ylläpitämistä keskitysleireistä. Kirjansa mukaan Owen oli kuitenkin seurannut alueen tapahtumia, ja keskustellut niistä esimerkiksi ulkoministeri Douglas Hurdin kanssa.⁴³ Alustukseksi Owen tarjoaa katsauksen Jugoslavian historiaan. Katsaus vaikuttaa tasapainoiselta eikä anna ilmi merkillepantavia sympatioita tai painotuksia mihinkään suuntaan. Huomionarvoinen yksityiskohta kuitenkin on Owenin maininta siitä, että taistelujen alettua hän muistutti itseään alueen historiasta selailemalla Rebecca Westin *Black Lamb and Grey Falcon* -matkakertomusta.⁴⁴ Owen ei kommentoi kirjaa kriittisesti, vaan antaa vaikutelman, että kyseessä on mielestään asiallinen lähde alueen historian tarkasteluun. Westin kirja on kuitenkin saanut Jugoslavian hajoamissotia

⁴¹ Clarke 1995, 725–726.

⁴² Stevenson 2002, 490.

⁴³ Owen 1995, 5–6.

⁴⁴ Owen 1995, 6–10.

koskevassa kirjallisuudessa kritiikkiä serbofiilisen, vääristelevän historiantulkinnan esittämisestä. Bosnian sodan päättäneiden Daytonin rauhanneuvotteluiden pääneuvottelija Richard Holbrooke mainitsee myös teoksen oman rauhanneuvotteluprosessia käsittelevän muistelmateoksensa johdannossa, kuvaillen sitä rasistiseksi muslimeita kohtaan. Holbrooke myös pitää kirjaa yhtenä kulmakivenä niin kutsutulle *ancient hatreds* -narratiiville, jossa sodan syyt etsitään ikaikaisesta vihanpidosta väestöryhmien kesken reaalipolitiikan sijaan.⁴⁵ Myös historioitsija Brendan Simms kritisoi Westin kirjaa serbofiilisen historiantulkinnan levittämisestä.⁴⁶

Owen aloittaa tapahtumien kuvauksen vasta heinäkuusta, eikä valaise tarkemmin, kuinka näki konfliktin aivan ensimmäiset vaiheet. Noel Malcolm nostaa kirjassaan esiin, kuinka jännitteiden kärjistyessä maaliskuuhun 1992 vaihteessa sodaksi, oli Britanniassa poliitikkojen ja median huomio kiinni parlamenttivaaleissa. Vaalien mentyä ohi uutisointiin ilmestyi Bosniasta toinen toistaan hurjemman näköisiä sotilaita taistelemassa toisiaan vastaan vaikeaselkoisista syistä.⁴⁷ Vaikka Owen ei ollutkaan enää itse näissä vaaleissa ehdolla, on Oweniltakin mahdollisesti median huomiota hallitsevien vaalien sekä toisaalta oman uransa käännteiden vuoksi tilanteen kiristyminen ja laukeaminen sodaksi jäänyt vähemmälle seurannalle. Ohimennen hän kuitenkin mainitsee Bosnian tapahtumista keskustelleensa ihmisten kanssa. Owenin maininta *Today*-ohjelman haastattelupyynnön jälkeen tapahtuvasta perehtymisestä kuitenkin viittaa siihen, ettei seuranta ole ollut kovin tiivistä.

Kuvatessaan valmistautumistaan BBC:n *Today*-ohjelman haastatteluun Owen kirjoittaa, kuinka Jugoslavian armeijan Vukovariin ja Dubrovnikiin Kroatiaassa kohdistamat tykistökeskitykset sekä Bosnian serbien keskitysleirit ja etniset puhdistukset saivat hänet pohtimaan rajoitettua sotilaallista ratkaisua, joilla nämä julmuudet voitaisiin pysäyttää.⁴⁸ Haastattelupäivän aamuna, 30.7., Owen kirjoittaa lukeneensa *Daily Express* -lehestä Bosniassa toimivien keskitysleirien olosuhteista artikkelin, joka teki häneen suuren vaikutuksen. Owenin kirjoituksesta voi päätellä, että tämä tuore artikkeli oli osasy sille, miksi

⁴⁵ Holbrooke 1997, 22.

⁴⁶ Simms 2002, 342.

⁴⁷ Malcolm 2002, 239.

⁴⁸ Owen 1995, 12–13.

hän *Today*-ohjelman haastattelussa vaati pääministeri John Majoria päättäväistä toimintaa ja NATO:n lentokoneiden käyttöä konfliktin lopettamiseksi.⁴⁹ Haastattelun jälkeen Owen saneli kirjeen pääministeri John Majorille. Kirje lähetettiin faksina julkisuuteen myös *Evening Standard* -lehdelle ja *Press Association* -uutistoimistolle. Kirjeessä Owen ilmaisi järkytyksensä etnisestä puhdistuksesta ja keskitysleireistä, ja vaati YK:lta ja NATO:lta päättäväisiä toimia rauhaan pakottamiseksi. Owen vaatii ilmavoimien käyttöä lentokoneiden, panssarivaunujen ja tykistön käytön estämiseksi, ja tarvittaessa jopa laskuvarjojoukkojen toimittamista suojaamaan pahimmin uhattuna olevia kaupunkeja, kuten Sarajevoa ja Goraždea. Yhdessä lauseessa Owen ilmaisee huolensa myös siitä, kuinka Kroatian joukot uhkaavat Bosniaa.⁵⁰ Tämä on huomionarvoista sikäli, että tällöin kroaattijoukot toimivat vielä yhteistyössä Bosnian hallituksen joukkojen kanssa, mutta näkemystä voinee pitää kaukonäköisenä. Tekstissään Owen ei suoraan kerro, kenet varsinaisesti rauhaan tulisi pakottaa, mutta vaikuttaa Owenin tässä vaiheessa pitäneen serbejä suoranaisesti hyökkääjinä ja konfliktin aloittajina. Verrattuna Owenin lainaamiin silloisiin kannanottoihinsa, on varsinaisessa muistelmatekstissä kirjan alkuvaiheessa epämääräisempi ote sotasyllisyyskysymysten suhteen, heijastellen todennäköisesti Owenin käsityksien muutosta tapahtumien ja muistelmien kirjoituksen välillä.

Pääministerille kirjoittamansa kirjeen julkaisupäivänä Owenin käsitys ilmaiskujen mahdollisuuksista konfliktin ratkaisussa saa ensimmäiset kolhut Owenin lounastaessa pääministerin yksityissihteeri Stephen Wallin kanssa. Wall kyseenalaisti ilmaiskujen potentiaalia esittämällä kysymyksiä serbien mahdollisista vastatoimista, kuten muslimisiviilien ja avustusjärjestöjen työntekijöiden ottamisesta panttivangiksi tai Sarajevoon kohdistettavista tykistöiskuista. Owen kertoo kokeneensa tämän niin, että ulkoministeriön virkailijat ovat asiasta paremmin perillä, johtaen Owenin arvioimaan kantojaan uusiksi. Wall myöskin luonnehti konfliktia sanoilla *essentially a civil war*, jonka vuoksi Britannian ei tulisi puuttua tapahtumiin sotilaallisesti.⁵¹ Tekstinsä mukaan

⁴⁹ Owen 1995, 14.

⁵⁰ Owen 1995, 14–16.

⁵¹ Owen 1995, 16–17.

Owen kuitenkin jatkaa ilmaiskujen puoltamista, vaikka kirjoittaakin tässä kohtaa alkaneensa hieman empiä.

Kertoessaan Bosnian YK-lähettilään, Mohammed Sacirbeyn tapaamisesta, ottaa Owen kantaa toiseen usein esitettyyn ratkaisumalliin, Bosnian aseidenvientisaarron poistamiseen. Owen näkee tämän mahdottomana, vaikka myöntää saarron bosnialaisia syrjiväksi. Owen kuitenkin pelkää saarron poiston kiihdyttävän konfliktia, ja olevan poliittisista syistä mahdotonta.⁵² Jatkoperusteluna asesaarrolle Owen esittää, ettei asesaartoa voi poistaa ilman, että se poistetaan samalla myös Kroatialta, koska Bosnia on lähes täysin sisämaavaltio. Mielenkiintoisesti Owen myöskin vastustaa asesaartoa sillä perusteella, ettei se Kroatian kohdalla lähtökohtaisestikaan toiminut, kroaattien saadessa Yhdysvaltain hiljaisella hyväksynnällä aseita niin maalta, mereltä kuin ilmastakin.⁵³ Samassa yhteydessä Owen ilmoittaa pitävänsä Bosnian itsenäisyyden tunnustamista virheenä, joka sytytti taustalla kyteneet ristiriidat sodaksi.⁵⁴ Owen palaa tähän teemaan kuvatessaan rauhanneuvottelijana työskentelynsä alkua, ja pitää käsittämättömänä EY:n kieltäytymistä Bosnian rajojen muuttamisesta, mutta ei ota kantaa siteeraamassaan EY:n lausunnossa lueteltuihin argumentteihin rajojen muuttamista vastaan.⁵⁵ Kuitenkin Owen kirjoittaa vuonna 1992 uskoneensa, että on mahdollista ja vaivan arvoista laatia rauhansopimus, joka pitää kasassa Bosnian yhtenä valtiona. Kontrastiksi Owen tarjoaa sitaatin kirjailija Ivo Andricilta, joka tarinassaan ”Kirje, päivätty 1920” kuvailee Bosniaa maaksi, jossa pinnallisen moninaisuuden takana piileksii viha ja jakautuneisuus. Owen sen sijaan kertoo vuonna 1992 ennemminkin uskoneensa Sarajevolaisten intellektuellien katsomukseen, jossa Bosnia on monikansallinen, monikulttuurinen ja moniuskonnollinen maa eri sivilisaatioiden risteyksessä.⁵⁶

Kirjansa alkuvaiheessa Owen vaatii hanakasti ilmaiskuja konfliktin lopettamiseksi, ja vaikuttaa pitävän serbejä konfliktin aloittajana. Hän myös vierittää syytä myös ulkovalloille pitäessään itsenäisyyden tunnustamista virheenä, joka sytytti sodan. Owenin loppukannanotto Ivo Andric -sitaatteineen

⁵² Owen 1995, 19–22.

⁵³ Owen 1995, 45.

⁵⁴ Owen 1995, 46.

⁵⁵ Owen 1995, 31–33.

⁵⁶ Owen 1995, 37–38.

on kuin suora kieltäytyminen ancient hatreds -narratiivista, vaikka Owen tekstinsä mukaan kieltäytyykin suoranaisesti pitämästä konfliktia myöskään itsenäisen valtion joutumisena ulkovallan hyökkäyksen kohteeksi. Owenin tekstissä sota näyttäytyy jokseenkin sekavana, yhtäkkiä leimahtaneena konfliktina.

2.2 Vance-Owen rauhansuunnitelma 1992–1993

Elokuun lopussa 1992 pidettiin Lontoossa konferenssi, joka merkitsi Euroopan yhteisön Jugoslavia-konferenssin loppua. Sen tilalla aloitti uusi elin, Genevessä majaansa pitävä Entisen Jugoslavian Kansainvälinen konferenssi, ICFY. EY:n neuvottelija, Peter Carrington väistyi tehtävästään, ja konferenssin puhemiehiksi nimettiin EY:n edustaja David Owen sekä YK:n edustaja, amerikkalainen Cyrus Vance.⁵⁷ Owenin nimitystä kritisoi esimerkiksi Radovan Karadžić Owenin esittämien rauhaan pakottamista ilmaiskuin vaativien lausuntojen johdosta.⁵⁸ Konferenssissa sovittiin useista tärkeistä periaatteista, joita tulevan rauhansopimuksen tulisi noudattaa, joista tärkeimpinä ihmisoikeuksien noudattaminen, väkivalloin saatujen etujen hyväksymättömyys sekä alueen valtioiden itsenäisyyden, suvereniteetin ja rajojen kunnioittaminen.⁵⁹

ICFY:n neuvotteluiden alkua syksyllä 1992 kuvatessaan Owenin tekstiin ilmaantuu käsite sodan kolmesta osapuolesta. Owenin mukaan Yhdysvaltain hallinto otti kannan, jonka mukaan kansainvälisten toimijoiden tulisi ottaa selkeästi Bosnian hallituksen sekä monietnistä Bosniaa kannattavien muslimien, serbien ja kroaattien puoli niin kutsuttua Serbitasavaltaa vastaan. Owen kuvaa Bosnian hallituksen pitämistä maan laillisena hallituksena poliittisesti korrektina, mutta epärealistisena kantana, ja argumentoi kyseessä olevan kiistan, jossa kolmen eri osapuolen välille täytyy löytää neuvotteluratkaisu. Owen perustelee näkökantansa kroaattien ja muslimien välisten jännitteiden kasvamisella, ja sillä, että hänen näkemyksensä mukaan Bosnian hallituksen serbijäsenet edustivat vain hyvin pientä osaa valtion

⁵⁷ Gow 1997, 224–225.

⁵⁸ Simms 2002, 135–136.

⁵⁹ Gow 1997, 229.

serbiasukkaista. Owen jatkaa perustellen, että syksyyn 1993 mennessä Bosnian presidenttineuvosto ei ollut enää demokraattinen, toimiva edustuselin, vaan todellinen valta oli tällöin keskittynyt pienelle joukolle SDA-puolueen muslimiministereitä.⁶⁰ Huomattavaa on se, kuinka Owen perustelee kantaansa Bosnian hallitukseen syksyllä 1992 sillä, millaiseksi tilanne on kehittynyt syksyyn 1993 mennessä. Ajanjaksoon mahtuu muslimien ja kroaattien välisen sisällissodan leimahtaminen, joka epäilemättä ei ollut omiaan edistämään kroaattien asemaa Alija Izetbegovićin johtamassa Bosnian hallituksessa. Owenin ottama kanta siihen, että Bosnian serbejä edustaa vain Serbitasavallan hallinto, on tiukka, sekä selkeä muutos verrattuna Owenin käsityksiin sodan alkuvaiheessa, ennen nimitystään rauhanneuvottelijaksi. Bosnian hallituksen alueilla asuvien serbien muodostama, monietnistä Bosniaa kannattava serbien kansallisneuvosto kritisoi jo sodan aikana kansainvälisiä toimijoita juuri tämän oletuksen tekemisestä. Kansallisneuvosto kehotti ottamaan huomioon, että vain alle puolet Bosnian serbeistä asuivat Karadžićin hallinnoimalla alueella, 150 000 asui Bosnian hallituksen hallinnassa olevalla alueella, ja 500 000 oli paennut ulkomaille. Myöskin sotilaspalveluksen välttely oli serbien keskuudessa yleistä. Tämä viittaa siihen, etteivät läheskään kaikki Bosnian serbit havitelleet samanlaista etnovaltiota kuin Karadžić.⁶¹ Karadžićin SDS-puolueen saadessa vuoden 1990 vaaleissa 76 paikkaa Bosnian parlamentin 240 paikasta, ei puolue myöskään ollut kampanjoinut separatistisin teemoin.⁶² Varsinkin konfliktin alkuvaiheesta on olemassa myös paljonesimerkkejä maltillisista, sotaa ja separatismia vastustaneista serbeistä. Näin ollen on löydettävissä mahdollisia vastaväitteitä myös Karadžićin hallinnon nostamiselle kaikkien serbien edustajaksi. Owenin kanta on tällöin siirtynyt lähelle Britannian johdon kantaa, eikä hän enää vaadi ilmaiskuja konfliktin lopettamiseksi. Puhe sodan kolmen osapuolen neuvotteluratkaisusta raottaa ovea myös entistä enemmän etnisten ryhmien vallanjakoon perustuville suunnitelmille pluralistiseen yhteiskuntaan pyrkimiseen sijaan. Owen siis siirtyi suhteellisen nopeasti Britannian politiikan valtavirtaan mielipiteineen, Britannian johtavista poliitikoista aseellisen

⁶⁰ Owen 1995, 49–50.

⁶¹ Sells 1996, 78–79.

⁶² Malcolm 2002, 222.

intervention kannattajana ja Bosnian hallituksen puolustajana säilyi koko konfliktin ajan lähinnä entinen pääministeri Margaret Thatcher.⁶³

Sodan ensimmäisten kuukausien jälkeen Owenin kuvauksessa kielenkäyttö siirtyy kohti ”kolmen sotivan osapuolen” narratiivia sen sijaan, että puhuttaisiin hyökkäävästä joukosta ja hyökkäyksen uhreista. Michael A. Sells havainnoi tällaisen muutoksen tapahtuneen laajemminkin läntisten toimijoiden keskuudessa Lontoon konferenssin jälkeisenä aikana.⁶⁴

Syksyllä 1992 italialaisen avustuslentokoneen tultua alasammutuksi Sarajevon lähistöllä Owen mainitsee, että YK epäili alasampumisesta ”muslimijoukkoja”, tarkoittaen Bosnian hallituksen joukkoja.⁶⁵ Sodan alkupuolella varsinkin Sarajevon tietyissä lähiöissä hallituksen puolella taistelevat joukot olivat kuitenkin monietnisiä. Serbien ja kroaattien osuus hallituksen joukoista väheni konfliktin kestäessä, mutta tarkkaa tutkimusta serbien ja kroaattien osallistumisesta Bosnian armeijan toimintaan ei vielä ole saatavilla.⁶⁶ Pian tämän jälkeen Owen kirjoittaa tapauksesta, jossa hallituksen joukot olivat hyökänneet YK:n avustuskuljetuksen kimppuun Sarajevon lentokentän lähetyvillä. Owen kirjoittaa ennen tätä ajatelleensa muslimeita kunnollisina ihmisinä, jotka ovat hyökkäyksen kohteena, mutta tapauksen saaneen hänet näkemään, kuinka muslimitkin ovat kylmäverisesti valmiita hyökkäämään auttajien kimppuun. Owen spekuloi tapauksen syyksi pyrkimystä lavastaa hyökkäys serbijoukkojen tekemäksi, ja pyrkiä täten provosoimaan NATO sotatoimiin serbejä vastaan. Kuvauksen lopuksi Owen kuitenkin vielä tähdentää, että julmuudet, joihin serbit syyllistyivät, ovat astetta vakavampia ja järjestelmällisempiä kuin kroaattien ja muslimien teot.⁶⁷ Owen myös syyttää muslimeita siitä, että lapsia ja vanhuksia estettiin lähtemästä Sarajevosta, koska näiden läsnäolo piiritetyssä kaupungissa herätti maailmalla suurempaa sympatiaa ja tämän toivottiin tuovan länsimaat sotilaallisesti apuun.⁶⁸ Owen palaa tähän samaan teemaan myös myöhemmin tekstissään.⁶⁹ Kenties tätäkin on tapahtunut, mutta silminnäkijäkuvausten mukaan kielto ei ole ollut ainakaan

⁶³ Simms 2002, 49–50.

⁶⁴ Sells 1996, 134.

⁶⁵ Owen 1995, 41.

⁶⁶ Burg & Shoup 2015, 139.

⁶⁷ Owen 1995, 44–45.

⁶⁸ Owen 1995, 59–60.

⁶⁹ Owen 1995, 246.

kategorinen, ja pakolaisten lähtemistä maasta on säännöstellyt toisaalta YK:n rajalliset resurssit, toisaalta kaupunkia piirittäneet serbijoukot.⁷⁰ On hankala välttyä vaikutelmalta, että muslimien tekemien vääryyksien toistuva yksityiskohtainen kuvailu on tietoinen valinta, jolla tuetaan kolmen tasaveroisen faktion narratiivia, kun kroaattien ja serbien teot ohitetaan selkeästi vähemmällä kuvailulla. Toki myös Bosnian hallinnon väärinkäytöksiä on syytä nostaa esille, mutta Owenin tekstissä ne tuntuvat saavat erityisen suuren painoarvon.

Owen valittelee sitä, kuinka Kroatialla ja Bosnialla oli ICFY:ä enemmän resursseja käytettäväksi yhdysvaltaisten politiikkojen ja mielipiteen lobbaamiseen. Serbien lobbaustoiminnasta Owen ei kuitenkaan virko sanallakaan tässä yhteydessä. Muslimeita Owen syyttää erityisesti siitä, ettei ICFY pysty kesken neuvotteluiden aina olemaan täysin avoin, ja muslimit ovat käyttäneet tätä hyödykseen propagandasodassa.⁷¹

Toistuvasti kirjassaan Owen tuomitsee etnisen puhdistuksen, ja pitää tulevan rauhansopimuksen laatimisessa tärkeänä elementtinä etnisen puhdistuksen perumista, eli väkivallan uhalla kotiseudultaan hädettyjen ihmisten kotiinpaluun mahdollistamista ja turvaamista.⁷² Owen kertoo tehneensä kantansa yhdessä Cyrus Vancen kanssa selväksi myös Radovan Karadžićille aina tätä tavatessaan, ja arvelee sodan alkupuolella tällä menettelyllä olleen jonkinlainen suitsiva vaikutus Karadžićin ja VRS:n toimintaan. Owenin mukaan Vance-Owen -rauhansuunnitelman kaatumisen jälkeen Karadžić ei enää reagoinut tähän kritiikkiin, saatuaan ulkovalloilta vaikutelman, ettei kyseisestä toiminnasta koidu vakavia seurauksia sen harjoittajille. Owen kirjoittaa Karadžićin puolustelleen syksyllä 1992 etnisiä puhdistuksia sillä, etteivät kaikki puolisolitaalliset joukot olleet serbijohtajien komennossa ja tekivät julmuuksia itsenäisesti, Owen hyväksyy selityksen siltä osin, että sodan alussa keväällä 1992 tällaisia hallitsemattomia joukkioita on voinut olla olemassa, mutta ei enää syksyllä 1992.⁷³

Vance-Owen rauhansuunnitelman pohjaksi Owen kertoo Martti Ahtisaaren toimittaneen 4.10.1992 alustuspaperin viidestä vaihtoehdosta Bosnian valtion

⁷⁰ Kurspahić 1997, 184–185.

⁷¹ Owen 1995, 118–119.

⁷² Owen 1995, passim.

⁷³ Owen 1995, 54–55.

tulevaisuuden perustuslailliseksi ratkaisuksi, sekä niiden hyvistä ja huonoista puolista. Nämä vaihtoehdot olivat:

- 1) Vahva keskusvaltio.
- 2) Vahva liittovaltio, jossa kuitenkin tärkeitä valtaoikeuksia on hajautettu myös neljästä kymmeneen osavaltiolle.
- 3) Löyhä, kolmen etnisen ryhmän jaon pohjalle perustuva liittovaltio, jossa eri etnisten ryhmien alueet eivät ole alueellisesti yhtenäisiä.
- 4) Kolmen etnisen tasavallan löysä konfедераatio, jossa mahdollisesti tasavaltojen itsenäisyys ulottuu jopa turvallisuusasioihin.
- 5) Itsenäinen muslimivaltio, serbialueet liittyvät Jugoslaviaan ja kroaattialueet Kroatiaan.

Owen kertoo työryhmän pohtineen näistä vaihtoehtojen kaksi ja kolme välillä, päätyen vaihtoehtoon kaksi, arvelen sen luovan parhaan pohjan kompromissille eri ryhmien välillä, parhaat mahdollisuudet etnisen puhdistuksen perumiselle ja Bosnian valtion yhtenäisyyden säilymiselle.⁷⁴ Aluejaon laatimisessa Owen kertoo pitäneensä tärkeänä sitä, ettei serbialueista laadita yhtä, alueellisesti yhtenäistä kokonaisuutta serbitasavallan hallinnon toiveiden mukaisesti.⁷⁵ Työryhmän valinta vaikuttaa kunnioittaneen aiemmin Lontoon konferenssissa määriteltäviä peruseriaatteita, joiden pohjalta Bosnian vallanjakoa rakennettaisiin pluralistiselta pohjalta.

Owen kuvaa kirjassaan muslimien ja kroaattien välien kiristymistä syksyllä 1992, ja pitää Stjepan Kluicin korvaamista Mate Bobanilla hetkenä, jolloin myös ICFY:n työskentelyssä muslimien ja kroaattien keskinäiset ristiriidat alkoivat näkyä näiden avoimena keskinäisenä vihamielisyytenä. Owen puolustautuu tällä Vance-Owen rauhansuunnitelmaa kohtaan kohdistettuja syytöksiä kohtaan siitä, että rauhansuunnitelma johti kroaattien pyrkimyksiin suorittaa etnistä puhdistusta hallitsemillaan alueilla Bosniassa.⁷⁶ Vuotta 1992 kuvaavan osion kirjasta päättäessään Owen kirjoittaa, kuinka kolmen ja puolen kuukauden neuvottelu-urakka on saanut hänet suhtautumaan skeptisesti alueen kaikkiin

⁷⁴ Owen 1995, 62.

⁷⁵ Owen 1995, 67.

⁷⁶ Owen 1995, 59.

kansoihin, ja kuinka kaikki konfliktin osapuolet ovat samanlaisia propagandan, disinformaation ja huijaamisen mestareita.⁷⁷

ICFY:n istunnossa 2.1.1993 Owen esitteli Vance-Owen rauhansuunnitelman, jossa Bosnia muutettaisiin kymmenestä provinssista koostuvaksi liittovaltioksi.⁷⁸ Owen tähdentää, ettei tässä vaiheessa provinssieja ollut jaettu tietyille etnisille ryhmille kuuluviksi, vaikka rauhansopimukseen kuului maassa tällöin olevien sotajoukkojen vetäminen määriteltyihin provinssieihin erilleen toisistaan. Provinssieihin oli kuitenkin tarkoitus muodostaa monietniset hallintoelimet, joissa eri etnisyyksien keskinäinen paikkajako perustuisi sotaa edeltävään väestölaskentaan, jotta sodan aikana suoritettu etninen puhdistus ei vaikuttaisi provinssien hallintorakenteisiin.⁷⁹

Neuvottelujen alkua kuvatessaan Owen tähdentää, ettei provinssieja ollut jaettu etnisyyden mukaan. Myöhemmin hän kuitenkin kirjoittaa keskustelleensa 14.1.1993 Ranskan presidentti Francois Mitterrandin kanssa Pariisissa kompromissiehdotuksesta, jossa alkuperäistä kymmenen provinssin karttaehdotelmaa olisi muutettu. Tässä yhteydessä Owen puhuu suoraan eri etnisyyksistä, serbit saisivat 20 kilometriä leveän maakäytävän Posavinan alueen läpi, joka takaisi maayhteyden suoraan Serbian rajalle, ja tätä kompensoitaisiin jakamalla kroaateille ja muslimeille jakamalla lisää maata muualta.⁸⁰ Rauhansuunnitelman perusluonne siis muuttuu hyvin nopeasti provinssien muuttuessa etnisiin perusteisiin jaetuiksi.

Owenin mukaan tammikuun loppupuolella 1993 valtaan astunut Clintonin hallinto otti julkisesti niin kielteisen asenteen Vance-Owen rauhansuunnitelmaa ja eurooppalaisten valtioiden toimettomuutta kohtaan, että Bosnian muslimien edustajia oli mahdotonta saada suostumaan rauhansuunnitelman hyväksymiseen. Yhdysvaltain asenne sai Owenin mukaan nämä odottamaan mahdollista asesaarron poistoa Bosnian osalta. Owen kokee tämän johtaneen tilanteeseen, jossa ainoa vaihtoehto rauhan saavuttamiseksi olisi sotilaallinen rauhaan pakottaminen, muttei saa vastakaikua tälle mielipiteelle minkään maan hallitukselta yrityksistään huolimatta. Owenin mukaan ICFY:n kolmannessa

⁷⁷ Owen 1995, 87–88.

⁷⁸ Ks. Liite 2.

⁷⁹ Owen 1995, 89–90.

⁸⁰ Owen 1995, 98.

täysistunnossa rauhansopimus olisi syntynyt, mikäli Yhdysvallat olisi vain tehnyt Izetbegovićille selväksi, ettei parempia rauhannehtoja ole tulossa.⁸¹ Izetbegović kuitenkin allekirjoitti sopimuksen myöhemmin, kuten myös kovan painostuksen alla Radovan Karadžić teki. Karadžićin allekirjoitus kuitenkin oli merkityksetön sopimuksen kaatuessa Bosnian serbitasavallan parlamentissa.⁸²

Valiteltuaan Clintonin hallinnon politiikan vaikutusta Izetbegovićiin, jatkaa Owen syyttämällä Bosnian hallituksen joukkoja kranaatinheittimen käyttämisestä sairaalan pihalla serbijoukkojen tykistön kostoiskun houkuttelemiseksi siviilikohteeseen sekä tarkka-ampujien käyttämisestä oman siviiliväestön ampumiseen propagandatarkoituksessa.⁸³ Helmikuun 1993 loppua kuvatessaan Owen valittelee Sarajevon poliitikkojen hitautta ja passiivisuutta rauhansuunnitelman suhteen, ja kuvailee monietnisten kansalaisryhmien äänen hautautuvan eri osapuolten sotapropagandan alle.⁸⁴

Vance-Owen -rauhanneuvotteluiden kannalta vaikeita aikoja keväällä 1993 kuvatessaan Owen palaa kritisoimaan ideaa Bosnian asesaarron poistamisesta. Owen katsoo Bosnian hallituksen esittävän aseistustilanteensa todellisuutta huonommassa valossa, saadakseen ulkomaiden sympatiat ja sotilaallista apua.⁸⁵ Owen jatkaa siteeraamalla Euroopan yhteisön ulkoministereille toimittamaansa muistiota, jossa kertoo uskovansa asesaarron poiston ainoastaan kiihdyttävän konfliktia, sillä Owenin näkemyksen mukaan myös Jugoslavian armeija tulisi tällöin saamaan Itä-Euroopasta asetoimituksia, jotka kulkeutuisivat Bosnian serbeille. Tässä muistiossa Owen myös vaati pitkästä aikaa ilmaiskuja serbejä vastaan, syyttäen näitä YK:n turvallisuusneuvoston arvovallan haastamisesta toiminnallaan.⁸⁶ Kenties tämä Owenin toistuva argumentti asesaartoa vastaan kertoo siitä, mikä Owenin ajoi jatkamaan rauhansuunnitelmiansa ajamista jopa jääräpäisesti. Hänen näkökulmastaan oli aiheellista pelätä, että taistelujen jatkuminen johtaisi kiihtyviin, kenties jopa naapurimaihin laajeneviin taisteluihin.

⁸¹ Owen 1995, 100–117.

⁸² Owen 1995, 154.

⁸³ Owen 1995, 105–106.

⁸⁴ Owen 1995, 122–123.

⁸⁵ Owen 1995, 120.

⁸⁶ Owen 1995, 141–142.

Vance-Owen -suunnitelman kohtalonhetkiä kuvatessaan Owen kirjoittaa pidemmän tekstin Slobodan Miloševićistä. Miloševićia Owen kuvailee opportunistiksi, joka hyödyntää nationalismia mutta on ongelmassa hyödyntämänsä voiman hallitsemisen kanssa. Merkille pantavaa on se, ettei Owen kuitenkaan Miloševićia kuvatessaan syytä tätä ainakaan kovin suoraan Jugoslavian levottomuuksien lietsomisesta.⁸⁷ Sivulauseissa Owen saattaa kuitenkin viitata Miloševićin osallisuuteen.⁸⁸ Toisaalta samanlainen diplomaattinen suhtautuminen leimaa myös Richard Holbrooken muistelmateosta Daytonin rauhanneuvotteluista.⁸⁹ Owenin mielestä taloudelliset pakotteet toimivat Miloševićia vastaan, ja saivat tämän tavoittelemaan rauhaa vastoin Bosnian serbijohdon tahtoa.⁹⁰ Owenin teksti kuvaa Miloševićia verrattain vähävaikutusvaltaisena hahmona, joka on voimakkaan painostuksen alla niin kotimaisen opposition kuin Kroatian ja Bosnian serbien taholta. Owen kuitenkin arvelee, että Milošević voi toimia tätä painostusta vastaan, mikäli länsimaat kohdistavat tarpeeksi kovia painostustoimia tynkä-Jugoslaviaa kohtaan.⁹¹ Vance-Owen rauhansuunnitelman tultua hylätyksi Bosnian serbitasavallan parlamentissa Owen kuvaa Miloševićin sekä Jugoslavian presidentin Dobrica Cosićin olleen erittäin pettyneitä sekä Karadžićin, Ratko Mladićin että Momcilo Krajišnikin toimintaan rauhansuunnitelman tiimoilta.⁹² Tässä kohdin muistelmiensa yleissävystä poikkeavasti Owen myös osoittaa sympatiaa Vance-Owen -sopimuksen allekirjoittanutta Bosnian presidentti Izetbegovićia kohtaan.⁹³ Suurimman syyn sopimuksen kaatumisesta Owen sysää kuitenkin Yhdysvalloille tämän kieltäytyttyä käyttämästä aseellista voimaa osapuolten painostamiseksi rauhaan.

Kesään 1993 tultaessa kroaattien ja muslimien keskinäisen jännitteen kärjistyttyä avoimeksi sodaksi erityisesti Mostarin ympäristössä, mainitsee Owen kroaattien ja serbien muslimeihin kohdistamien toimien olevan täysin samankaltaisia, erona on vain mittakaava.⁹⁴ Owen pitää ulkovaltioiden

⁸⁷ Owen 1995, 126–129.

⁸⁸ Owen 1995, 152.

⁸⁹ Holbrooke 1997, passim.

⁹⁰ Owen 1995, 144.

⁹¹ Owen 1995, 164.

⁹² Owen 1995, 154–155.

⁹³ Owen 1995, 173.

⁹⁴ Owen 1995, 167.

harjoittamaa rauhansuunnitelman jarruttamista syynä muslimien ja kroaattien väliseen sotaan, kirjoittaen kroaattien seuranneen, kuinka rauhansuunnitelman vastustaminen oli serbeillekin kannattavaa, ja päätyen tätä esimerkkiä seuraten sotimaan kaapatakseen lisää alueita muslimeilta.⁹⁵

2.3 Kolmen tasavallan unioni eli Owen-Stoltenberg-suunnitelma

Vance-Owen rauhansuunnitelman kaaduttua Owen kirjoittaa harkinneensa eroamista toimestaan, ja vertailee tekstissään tilannetta lukuisiin aiempiin kertoihin, jolloin hän on eronnut toimestaan vastalauseena vahvasti vastustamilleen päätöksille. Owenin mukaan oli kaksi syytä, miksei hän eronnut toimestaan kesällä 1993: Cyrus Vance oli vasta korvautunut Thorvald Stoltenbergillä, jonka Owen koki tarvitsevan toimensa alkutaipaleella kokeneemman kanssapuhemiehen johdatusta ja apua. Toiseksi Owen kirjoittaa kokeneensa, ettei eroaminen olisi kuitenkaan herättänyt henkiin rauhansuunnitelmaa tai tuottanut muutosta Yhdysvaltain politiikkaan. Lisäksi Owen oli Euroopan yhteisön neuvottelija, ja kirjoittaa kokeneensa erimielisyyksien vallinneen lähinnä itsensä ja Yhdysvaltain välillä. Sen sijaan Euroopan yhteisöltä hän kokee saaneensa hyvää tukea.⁹⁶

Vance-Owen rauhansuunnitelman kaaduttua Bosnian serbitasavallan parlamentissa Owen kertoo päättäneensä yhdessä Stoltenbergin kanssa, että uuden rauhanaloitteen täytyy tulla sodan osapuolilta ja tätä kautta kuvastaa vallitsevia sotatilanteen realiteetteja. Tämä lähestymistapa on kuitenkin saanut oikeutettua kritiikkiä siitä, että se palkitsee väkivalloin suoritetut aluevaltauokset uhrien kustannuksella.⁹⁷ Ensimmäisen uuden aloitteen Owen kertoo tulleen Miloševićilta 11.6.1993 karttaluonnoksen muodossa, jossa 24 prosenttia Bosniasta oli varattu muslimeille. Owen kuvaa tätä ”kolmen tasavallan unioni” -nimistä rauhanehdotelmää samantyyppiseksi, kuin myöhempiä EU Action Plan –suunnitelmaa ja kontaktiryhmän rauhanluonnosta, näiden kaikkien taatessa serbeille alueellisesti yhtenäisen tasavallan Bosnian sisällä. Neuvotteluihin

⁹⁵ Owen 1995, 173.

⁹⁶ Owen 1995, 174–175.

⁹⁷ Sells 1996, 101.

otettiin mukaan pian myös Izetbegović ja Franjo Tuđman. Owen kertoo mielestään hyvässä ilmapiirissä käydyssä neuvottelussa sovitun, ettei Izetbegovićin kannata tässä vaiheessa osallistua karttaluonnoksen laatimiseen, ja hänen itsensä Stoltenbergin kanssa hoitavan muslimien intressien puolustamisen. Owen puhuu muslimeille varattavasta alueesta, joka ulottuisi Sava-joelta merelle saakka.⁹⁸ Owen luo tekstissään kontrastia uuden ehdotuksen ja Vance-Owen -suunnitelman välille, pitäen Vance-Owen -suunnitelmaa erilliset osapuolet yhteen integroivana, ja kolmen tasavallan unionin ehdotusta sen sijaan paloittelevana, jopa kunniattomana ja epäoikeudenmukaisena ratkaisuna.⁹⁹ Onkin selkeästi nähtävillä, kuinka paljon kauempana Lontoon konferenssin perusperiaatteista uusi rauhansuunnitelma Vance-Owen -suunnitelmaan nähden on. Teksti herättää kuitenkin kysymyksiä siitä, miksi niin huonon ehdotelman pohjalta piti lähteä neuvottelemaan.

Owen kertoo, kuinka neuvotteluissa saatiin Tuđman ja Milošević myöntymään siihen, että muslimien tasavallalle kuuluisi kolmekymmentä prosenttia Bosnian alueesta. Muslimeita hän kuitenkin syyttää tässä kohdin tulitaukorikkomuksista ja provokaatioista serbejä kohtaan, ja täten neuvotteluiden haittaamisesta. Owen arvelee, että nopeasti solmittu rauha olisi ollut muslimiosapuolen kannalta edullisin ratkaisu.¹⁰⁰ Media käytti rauhan ehdotuksesta nimeä Owen-Stoltenberg -suunnitelma, mutta Owenin mielestä tätä nimeä ei tulisi käyttää aloitteen tultua serbeiltä ja kroaateilta.¹⁰¹ Owen luo itsestään kuvaa jonkinlaisena serbien ja kroaattien karttaneuvotteluja sivusta seuraavana, Bosnian hallituksen etua ajavana ja varmistavana hahmona, jonka tehtävä on tyydyttävän ehdotuksen eteenä saatuaan taivutella myös Bosnian hallitus suostumaan ehdotukseen. Bosnian hallituksen delegaatio osallistui kuitenkin pakettiin liittyvän, konfедераation henkisen perustuslakipaketin laadintaan.⁸⁹

Owen nostaa esiin neuvotteluista Izetbegovićin kommentit halusta luopua Bosnian demilitarisatiosta. Tämä olisi kolmen tasavallan unionin mallissa johtanut valtioon, jossa on kolme erillistä armeijaa. Alkuperäinen ICFY:n ehdotus oli yhteinen komentorakenne kaikille armeijoille, mutta tämä ei sopinut

⁹⁸ Ks. Liite 3.

⁹⁹ Owen 1995, 189–192.

¹⁰⁰ Owen 1995, 195–199.

¹⁰¹ Owen 1995, 191.

yhdellekään osapuolelle. Owen pitää tätä merkinä siitä, että Izetbegović olisi siirtynyt tällöin kannattamaan täysin itsenäistä muslimivaltiota, joka irtautuisi muusta Bosniasta. Owen täydentää lausuntoaan, ettei sinällään vastustaisi muslimivaltion perustamista, tai ole sitä mieltä, ettei sellainen Eurooppaan kuuluisi, mutta pitää tätä Lontoon konferenssin periaatteiden vastaisena.¹⁰² Owen torjuu jyrkästi syytökset siitä, että olisi Stoltenbergin kanssa ollut kolmen tasavallan liiton rauhansuunnitelman tiimoilta edistämässä serbien ja kroaattien asiaa, argumentoiden käyttäneensä suurimman osan ajastaan suurempien maa-alueiden puristamiseksi muslimille.¹⁰³

Owen vertailee tekstissään kolmen tasavallan liittoa Vance-Owen suunnitelmaan, todeten serbien joutuvan kolmen tasavallan liitossa luopumaan huomattavasti pienemmistä maa-alueista, mutta Vance-Owen -suunnitelmasta tuttujen perustuslaillisten pykälien sisältyvän myös uudemman rauhansuunnitelman sopimukseen.¹⁰⁴ Vaikka Owen ei sitä erityisesti korosta, välittyy tekstistä kuitenkin kolmen tasavallan suunnitelmaan liittyvä vahva etnisen jaottelun elementti, vaikkakin sopimusten tasolla pykälät väestön palaamisista kotialueilleen olivat olemassa.

Kolmen tasavallan suunnitelman vastakkainasettelu Lontoon konferenssien periaatteiden kanssa nostatti kitkaa myös EU:ssa, saksalaiset eivät kannattaneet suunnitelmaa juuri tästä syystä. Owen kirjoittaa EU:n ulkoasiainkomissaarin van den Broekin syyttäneen Owenia ja Stoltenbergiä muun muassa serbien aggression legitimoinnista. Owen nostaa tekstissään esille asioita, jotka olisivat tehneet mielestään Vance-Owen -suunnitelmasta muslimiosapuolelle kolmen tasavallan rauhansuunnitelmaa edullisemmän, ja valittelee edelleen näkemyksensä mukaan Yhdysvaltojen roolia suunnitelman kaatamisessa.¹⁰⁵ Tämä on merkillepantavaa sikäli, että kuoloniskun Vance-Owen -suunnitelmalle antoi Bosnian serbitasavallan parlamentti, ei Bosnian hallitus.

Kolmen tasavallan suunnitelman kaatumisesta Owen asettaa syyt muslimien niskoille. Muslimien kieltäytyttyä lopulta allekirjoittamisesta, Owen uskoo

¹⁰² Owen 1995, 209.

¹⁰³ Owen 1995, 210.

¹⁰⁴ Owen 1995, 212.

¹⁰⁵ Owen 1995, 213–214.

näiden ajatelleen, että aika on heidän puolellaan. Owen käyttää ilmaisua ”muslimit, jotka halusivat rauhaa” viitaten esimerkiksi Velika Kladusan alueella toimineeseen Fikret Abdićiin, jonka kanssa Bosnian hallituksen joukot ajautuivat sisällissotaan.¹⁰⁶ Abdićin toiminta, kuten autonomisen Länsi-Bosnian provinssin julistaminen, ei kuitenkaan tutkimuksessa näyttäydy yhtä positiivisena esimerkkinä sopimusten tekemisestä, vaan enemmänkin henkilökohtaisen hyödyn tavoitteluna.¹⁰⁷

2.4 Owenin toiminnan loppukausi

Kolmen tasavallan suunnitelman kaaduttua Owen kertoo Saksan ja Hollannin ja hyväksyneen, että osa Lontoon konferenssin peruseriaatteista täytyy hylätä. Seuraava vaihe rauhanneuvotteluissa oli EU:n toimintasuunnitelma, 28 neuvottelukohdan lista, jonka Owen toimitti neuvotteluiden pohjaksi EU:n ulkoministereille 5.11.1993.¹⁰⁸

Talven 1993–1994 neuvotteluita Owen syyttää muslimeita lähes kaikkien rauhan ehdotusten hylkäämisestä, sekä Yhdysvaltoja muslimien kannustamisesta taisteluiden jatkamiseen.¹⁰⁹ Tämä on huomionarvoista sikäli, että tällä kertaa muslimit saavat syytä niskaansa myös Vance-Owen -rauhansuunnitelman kaatumisesta. Kuvatessaan sopimuksen kaatumista keväällä 1993 Owen syytti vain Yhdysvaltoja, ja sopimuksen allekirjoittaneet muslimit saivat Owenilta sympatiaa. Joulun 1993 alla Owen kuitenkin kertoo osapuolten olleen hyvin lähellä sopimusta, kiittäen Miloševićin panosta rauhanneuvotteluissa. Owen kuitenkin katsoo neuvotteluiden kaatuneen pieneen karttaristiriitaan, ja tällä kerralla pitää syyllisenä sekä Karadžićiä että Izetbegovićä.¹¹⁰

¹⁰⁶ Owen 1995, 220–221.

¹⁰⁷ Sells 1996, 101; Malcolm 2002, 254–255.

¹⁰⁸ Owen 1995, 223–224.

¹⁰⁹ Owen 1995, 232

¹¹⁰ Owen 1995, 241.

Owen syyttää jälleen kerran muslimeja propagandatempusta, tällä kertaa satunnaisesta Sarajevon lentokentän tulittamisesta tykistöllä avustuslentojen pysäyttämiseksi ja maailman huomion kiinnittämiseksi Sarajevoon. Tällä kertaa Owen kuitenkin pehmentää muistuttamalla serbien olevan vastuussa suurimmasta osasta Sarajevon tykistötulitusta.¹¹¹

Owen kirjoittaa, kuinka EU:n toimintasuunnitelman alkoi rauhansuunnitelmana kuolla tammikuun 1994 neuvotteluihin mennessä. Neuvottelujen hidas eteneminen johti EU:n parlamentin äänestykseen Owenin erottamisesta, jossa enemmistö äänesti erottamisen puolesta – mutta vielä suurempi osa pidättäytyi äänestämästä. Owen puhuu tämän yhteydessä häntä ja Stoltenbergiä vastaan käydyistä propagandakampanjasta, jossa heitä syytettiin serbimielisiksi. Owen valittelee sitä, kuinka serbien kanssa käydyt neuvottelut kartoista, joiden takia puhemiehet nähtiin jatkuvasti serbien seurassa julkisuudessa, johtivat näihin syytöksiin. EU:n ulkoministerien tukea Owen kuitenkin kiittelee.¹¹² Tätä neuvotteluiden vaihetta summatessaan Owen ristiriitaisesti lähes peräkkäin harmittelee, kuinka sodan jatkuminen johtaa etnisten jakolinjojen syvenemiseen, ja harmittelee muslimien hylkäämää, Bosnian kolmeen osaan jakavaa rauhan ehdotusta joulukuulta 1993, joka olisi hänen mukaansa voinut luoda hyvän pohjan elinkelpoiselle Bosnian muslimivaltiolle.¹¹³

Owen kirjoittaa päättäneensä jo luopua ICFY:n puheenjohtajan virasta tammikuussa 1994 Genevessä käytyjen neuvotteluiden jälkeen, mutta Sarajevossa 5.1.1995 Markalen torilla siviileihin iskeneestä kranaatista johtuneen, serbeille annettun uhkavaatimuksen jälkeen joutui viivästyttämään eroaan. Eron syyksi Owen mainitsee Yhdysvaltojen aktiivisemmän mukaantulon neuvotteluprosessiin, ja toiveen siitä, että paremmat suhteet Yhdysvaltoihin omaava neuvottelija voisi tehokkaammin edistää rauhanprosessia.¹¹⁴

EU:n toimintasuunnitelma -neuvotteluiden loputtua Owenin kirjoitustyylissä paistaa muutos toimijasta tarkkailijaksi. Owen kuvailee Yhdysvaltain

¹¹¹ Owen 1995, 244.

¹¹² Owen 1995, 251–252.

¹¹³ Owen 1995, 252–254.

¹¹⁴ Owen 1995, 265.

aktiivisempaa otetta, ja ottaa varovaisen positiivisen kannan Bosnian-Kroatian Federaation syntysopimukseen.¹¹⁵

Seuraavana vaiheena syntyi kontaktiryhmän, eli USA:n, Saksan, Ranskan, Venäjän, Britannian ja Italian muodostaman ryhmän ehdotus rauhansopimuksesta, jossa 51% Bosniasta kuuluisi Kroaattien ja Muslimien federaatiolle, ja 49% serbeille. Käsitellessään tätä rauhanprosessia Owen puhuu paljon siitä, kuinka rauhanprosessi vaatii tuekseen ilmaiskuja, uskoen rauhanneuvotteluiden olevan helpompia, mikäli neuvotteluosapuolet tietävät, että rauhaan ollaan valmiita pakottamaan. Owen kuitenkin pelkää, etteivät ilmaiskut riitä, ja serbit voisivat voittaa sodan YK:n suojajoukkojen poistuttua. Owen ilmentää myös huolta siitä, että länsimaat voisivat joutua lähettämään maajoukkoja Bosniaan.¹¹⁶ Tämäkin lienee yksi Owenin toimintaa ajavista motiiveista; pelko siitä, että konfliktin laajeneminen ei ainoastaan johda suurempaan tuhoon ja kärsimykseen Bosniassa, vaan myös EU:n edustajana edustamiensa maiden maajoukkoja vaatimaan, miestappioita tuottavaan sotilasoperaatioon.

Etniseen puhdistukseen Owen ottaa tiukemmin kantaa syksyllä 1994, kun Bijeljinan alueelta virtaava pakolaisten määrä herätti YK:ssa huomiota. Bijeljinassa jatkuvasta etnisestä puhdistuksesta Owen syyttää henkilökohtaisesti Radovan Karadžićiä, jonka Owen katsoo sodan aikana muuttuneen entistä enemmän äärinationalistiksi. Tässä yhteydessä Owen katsoo, ettei kirjoitusajankohtana ole ollut mahdollista tietää, kuinka itsenäisesti esimerkiksi Arkanin ja Seseljnin puolisoitilaalliset joukkiot toimivat vuonna 1992, ja kuka sodan alun julmuuksista lopulta oli vastuussa. Vuosina 1994–1995 on kuitenkin ollut Oweninkin mukaan selvää, että esimerkiksi Bijeljinan ja Banja Lukan alueella jatkuvasta etnisestä puhdistuksesta vastuu kuuluu suoraan Bosnian serbien ylimmälle johdolle.¹¹⁷

Owen valittelee sitä, kuinka Kontaktiryhmän suunnitelman neuvottelut eivät käytännössä edenneet yhtään vuoden 1994 loppupuolella. Vuoden 1995 alussa, kun neuvotteluihin päätettiin valita yksi henkilö niiden vastuulliseksi

¹¹⁵ Owen 1995, 268–271

¹¹⁶ Owen 1995, 281–290.

¹¹⁷ Owen 1995, 300–302.

päävetäjäksi, pyysi Owen Ranskan ja Britannian hallituksilta eroa tehtävästään viimeistään kesäkuussa 1995.¹¹⁸

David Owenin toiminta ICFY:n puheenjohtajistossa päättyi 9.6.1995, kun hänen seuraajakseen valittiin Carl Bildt.¹¹⁹ Pian seuranneita serbien hyökkäyksiä Srebrenicaan, Žepaan, Goraždeen ja Bihaćiin, sekä kukistuneissa Srebrenicassa ja Žepassa tapahtunutta etnistä puhdistusta Owen kommentoi kuivakkaan, faktat toteavaan sävyyn, syyttäen Kontaktiryhmän maita siitä, että kieltäytymällä sotilaallisesta rauhaan painostamisesta edellisenä kesänä ne mahdollistivat etnisen puhdistuksen, sekä tilanteen, jossa kroaatit pääsivät voimasuhteissa muiden osapuolten niskan päälle.¹²⁰

Kirjansa epilogissa Owen tekee vielä yhteenvetoa aiheesta. Owen jatkaa kansainvälisten toimijoiden kritisointia siitä, ettei Jugoslavian osatasavaltojen rajoja oltu valmiita muuttamaan siinä vaiheessa, kun Jugoslavian hajoaminen oli selvää. Sivulauseessa Owen toteaa, että rajojen muuttaminen etnisten jakolinjojen mukaan sisältää omat vaaransa, mutta etnisten ja kansallisten äänien huomiotta jättämisessä on myös omat vaaransa.¹²¹ Epilogissa Owen myös syyttää konfliktin jatkumisesta spesifisti Clintonin hallitusta, arvellen, että mikäli Bush olisi valittu uudestaan marraskuussa 1992, olisi vuonna 1993 osapuolet pakotettu rauhaan Yhdysvaltain voimakkaalla ilma- ja logistiikkatuella.¹²²

Owen ilmoittaa kirjansa johdannossa Jugoslavian olevan hänelle tuttu alue matkailtuaan siellä paljon, sekä luettuaan Titon kanssa välirikoon joutuneen toisinajattelija Milovan Djilaksen kirjoituksia nuorena.¹²³ Nähdäkseni Owenin teksti ei kuitenkaan osoita kovin syvällistä perehtymistä alueen historiaan, varsinkaan kehityskulkuihin ennen Jugoslavian valtion perustamista. Niiden tunteminen johdattaisi ymmärtämään serbinationalistien ajatusmaailmaa ja niitä voimia, joita pragmaattinen vallantavoittelija Slobodan Milošević yritti kesyttää hallintaansa.

¹¹⁸ Owen 1995, 312.

¹¹⁹ Owen 1995, 326.

¹²⁰ Owen 1995, 327–330.

¹²¹ Owen 1995, 342–343.

¹²² Owen 1995, 357.

¹²³ Owen 1995, 6.

Owenin tekstissä korostuu kolmen osapuolen narratiivi, pyrkimys kohdella näitä tasavertaisesti vierittämättä syyllisyyttä sodasta yhden osapuolen harteille. Serbijoukkojen julmuudet kuitenkin nostetaan muutamaa otteeseen muiden yläpuolelle. Muutamista maininnoista huolimatta yleissävy on kuitenkin juuri sellainen tasapäistäminen, jota Michael A. Sells kritisoi. Osapuolten moraalinen tasapäistäminen nostaa Bosnian armeijan ja muslimien yksittäiset rikokset samalle tasolle kuin serbijoukkojen toteuttaman järjestelmällisen siviileihin kohdistuvan väkivallan, vääristäen kokonaiskuvaa sodasta.¹²⁴ Rikosten järjestelmällisyyden lisäksi asetelma unohtaa hallintojen suhtautumisen niihin. Siinä missä konfliktin alkuvaiheessa sankarin viitan saanut bosniakki Caco teloitettiin hallituksen toimesta joukkojensa suorittamien murhien takia, sai hänen serbialainen vastinparinsa Arkan vain tukea ja palkkioita teoistaan. Muslimien suorittamia rikoksia on löydettävissä, eikä niitä tule unohtaa, mutta niiden alleviivaamisen muiden tapahtumien kustannuksella voi katsoa olevan yksinkertaisen konfliktin tarpeetonta ja tarkoituksellista monimutkaistamista.¹²⁵ Moraaliseen tasapäistämiseen liittyy usein myös Balkanistinen tausta-ajattelu, jonka mukaan Balkanin asukkaat ovat epärationaalisia villejä, jotka ikiaikainen vihanpito ajaa käsittämättömiin julmuuksiin käsittämättömistä syistä.¹²⁶

Toisaalta on helppo ymmärtää, ettei Owenin tehtävä ollut helppo. On hankala nähdä, kuinka Karadžićia olisi voinut saada suostumaan millään tapaa oikeudenmukaiseen rauhaan, mikäli käytössä ei ollut sellaista sotilaallista voimaa, jota yksikään ulkovalta ei ollut valmis käyttämään. Tätä voimankäyttöä Owen tuloksetta vaati kesinä 1992 ja 1994, sekä hetken aikaa myös vuonna 1993, kun Vance-Owen -rauhansuunnitelma oli jo kaatamassa. Kirja on puolustuspuheenvuoromainen, ja läpi kirjan jatkuu serbien suosimisesta syytetyn miehen puolustelu siitä, kuinka muslimit itseasiassa kaatoivat rauhan useaan otteeseen, ja syyllistyivät propagandatemppuihin sympatioita saadakseen. Muslimien syyttäminen rauhanehdotusten kaatamisesta jää roikkumaan huomionarvoisena ilmaan; kirjoittaessa kirjansa viimeisiä lukuja serbiosapuoli oli moukaroitu sotilasvoimin neuvottelupöytään, mutta Owenin neuvottelijakaudella tätä tukea ei oltu saatavilla. Jäikö Owen todella siihen

¹²⁴ Sells 1996, 133–135.

¹²⁵ Vulliamy 1998, 76.

¹²⁶ Sells 1996, 122–123.

käsitykseen, että Vance-Owen -rauhansuunnitelma olisi toteutunut myös serbien puolelta, mikäli vain muslimit olisivat allekirjoittaneet sen viimeisimmät versiot, vai onko kyseessä yritys oikeuttaa omaa toimintaansa jälkeenpäin?

Owen ei kirjassaan ota juurikaan suoraa kantaa kansallisuuskysymyksiin, mutta läpi kirjan hän puhuu kolmesta kansakunnasta, jotka asuvat Bosnian sisällä. Owenin kanssapuhemies, Thorvald Stoltenberg, sen sijaan lausui vuonna 1995 Bosnian muslimienkin olevan itse asiassa serbejä. Tällaiset lausunnot liittyvät serbinationalistiseen narratiiviin, jossa muslimit ovat vain kansakuntansa uskontoa vaihtamalla pettäneitä serbejä.¹²⁷ Owen ei kuitenkaan tekstissään tuo ilmi tällaisia näkökantoja, ja näkee oikeutetuksi, että muslimeilla olisi ainakin pieni oma valtio nykyisen Bosnian alueella. Tällaisissa kaavailussa tulee kuitenkin ongelmaksi sama asia, joka kaatoi ensimmäiset, etnisiin kantoneihin perustuvat rauhansuunnitelmat: Bosnian eri kansallisuudet asuvat niin sekaisin ympäri Bosniaa, että etnisten minivaltioiden luominen vaatii massiivisia väestönsiirtoja, eli etnisiä puhdistuksia.

Owenin hyvin aikomuksin ajaman, Lontoon konferenssin periaatteita kunnioittaneen rauhansuunnitelman kaaduttua käsillä oli kuitenkin umpikuja: serbien pakottaminen rauhaan muuten, kuin heidän itsensä sanelemilla ehdoilla, vaatisi sotilaallista voimaa, jota yksikään ulkovalta ei ollut valmis käyttämään. Konfliktin jatkuminen taas Owenin silmissä näytti samalla sen uhkaavalta laajenemiselta, jonka seuraukset olisivat voineet olla kauaskantoiset myös ulkomailla. Ilmeisesti tämän takia Owen oli valmis ajamaan rauhaa toimessaan myös omat alkuperäiset näkökantansa ja Lontoon konferenssin periaatteet hyläten. Tällainen reaalipoliittinen yritys neuvotella rauha kuitenkin väistämättä palkitsee sotilaallisesti voimakkaimman osapuolen, joka neuvotteluissa kykenee sanelemaan ehtoja, jolloin ymmärrettävästi suurimman osan Bosniasta serbeille varaava kolmen tasavallan unioni -rauhanehdotus herätti närkästystä monellakin taholla. Owenin kirja on ensisijaisesti puolustuspuheenvuoro ja selitys tämän kritiikkiä keränneelle toiminnalle, ja tekeekin Owenin motiiveja ymmärrettäväksi tämän omalta näkökannalta. Owenin tuomitseminen oikeassa tai väärässä olevaksi ei kuulu tämän tutkielman tavoitteisiin, mutta voinee todeta, että vaikka Owen tuo omat

¹²⁷ Sells 1996, 134–135.

motivaationsa tekstissään ymmärrettäväksi, on hyvin ymmärrettävää myös Owenin rauhanehdotuksia ja toimintaa kohtaan kohdistunut kritiikki.

Owenin alkuperäinen kanta aseellisesta väliintulosta on linjassa tämän aiempien mielipiteiden kanssa, mutta toisin kuin poliittisen herätyksen saaneena opiskelijana tai Falklandin kriisin aikaisena pienpuolueen kansanedustajana, painoi Owenia rauhanneuvottelijana pelko vastuusta työnantajansa EU:n vetämisestä mukaan konfliktiin sen osapuolena. Työnantajastaan huolimatta Owenin mielipiteissä voi katsoa näkyvän myös kotimaansa leiman Owenin omaksuttua hyvin nopeasti Britannian poliittisen eliitin mielipiteen. Mielipiteen, jota monet tahot pitivät suurimpana esteenä kansainväliselle interventiolle Bosniassa.¹²⁸

¹²⁸ Simms 2002, 5.

3. David Owenin toiminnan käsittely sotaa koskevassa tutkimuksessa

Bosnian sotaa tutkineet kirjoittajat antavat Owenin toiminnasta ja erityisesti Vance-Owen -rauhansuunnitelmasta ristiriitaisia arvioita. Yksi myötämielisimmistä on *Triumph of the Lack of Will* -kirjan kirjoittanut kansainvälisen rauhan- ja konfliktintutkimuksen professori James Gow. Gow antaa kehuja Vance-Owen suunnitelmalle siitä, ettei sitä aiemman Carringtonin suunnitelman tapaan ole laadittu etnisen jaottelun pohjalle, vaikka väestöjakauma otetaankin huomioon. Tärkeimpinä hyvinä puolina Vance-Owen -suunnitelmassa Gow pitääkin juuri kantoneihin pohjaavaan suunnitelmaan verrattuna demokratian ja moraalisten näkökulmien kannalta parempaa suunnitelmaa, monietnisen yhteiskunnan säilyttämistä, sekä vuoden 1991 väestölaskennan tulosten ottamista provinssien hallintojärjestelmän paikkajaon lähtökohdaksi. Gow kiittelee myöskin sitä, kuinka suunnitelmassa serbit eivät olisi saaneet haltuunsa yhtenäistä suurta aluetta, josta etnisen puhdistuksen keinoin olisi helposti luotavissa oma valtio. Samaan aikaan kuitenkin YK:n hallinnoimien teiden kautta vakuutettiin serbejä siitä, ettei näillä ole pelkoa jäädä ”mottiin” niin sanottujen vihollisalueiden sisälle.¹²⁹

Steven L. Burg ja Paul S. Shoup ovat analyysissään hyvin lähellä Owenia itseään. Burgin ja Shoupin mukaan Owen toimi todella vaikeista lähtökohdista neuvotellessaan rauhaa maahan, jossa demokraattinen kansalaiskulttuuri ei ollut ehtinyt juurtua, ja väestöryhmien välit olivat äärimmäisen tulehtuneet. He kehuvat Vance-Owen -suunnitelmaa siitä, että kaikista rauhansuunnitelmista se teki vähiten kompromisseja Bosnian pilkkomisen suuntaan, ja selittävät rauhansuunnitelmaan myöhemmin tehtyjä, serbejä miellyttäneitä muutoksia sillä, että keväällä 1993 ripeän rauhan solmimisen vaihtoehtona näytti olevan taisteluiden hallitsematon eskaloituminen. Kritiikkiä Vancen ja Owenin suuntaan voi heidän mukaansa antaa lähinnä Vance-Owen suunnitelman pitämisestä elossa siinäkin vaiheessa, kun edellytyksiä sen toteutumiselle ei loppukeväästä 1993 enää ollut.¹³⁰

¹²⁹ Gow 1997, 235–240.

¹³⁰ Burg & Shoup 2015, 214–262

Historioitsija Noel Malcolm puolestaan on kriittinen Owenin työtä kohtaan. Vance-Owen -suunnitelmasta Malcolm kiittelee periaatetta pakolaisten kotiinpaluuoikeudesta, mutta arvelee järjestysvallan luovuttamisen kantonitasolle käytännössä estävän muslimipakolaisten paluun serbienemmistöisiin kantoneihin. Malcolm kritisoi voimakkaasti suunnitelmaan nopeasti lisättyä kantoneiden nimeämistä etnisille ryhmille; Malcolm arvelee tämän kärjistäneen muslimien ja kroaattien keskinäiset ristiriidat avoimen sodan asteelle, kroaattien pyrkiessä valtaamaan lisää alueita, jotta saisivat rauhansopimuksessa lisää etnisesti korvamerkittyä aluetta. Siinä, missä Owen puhuu teoksessaan, kuinka osapuolet olisi pitänyt pakottaa rauhaan ilmaiskuin, näkee Malcolm turhana laatia rauhansuunnitelmaa, joka vaatii toteutuakseen sellaista sotilasvoimaa, jota yksikään ulkovalta ei ole valmis käyttämään. Malcolm kritisoi myös Owenin peruslähtökohtaa, jonka Malcolm katsoo olevan jonkinlaisen keskipisteen löytäminen kolmen etnisen ryhmän vaatimuksille – Malcolmin mukaan ainoa tapa, millä serbit olisi saatu hyväksymään Vance-Owen -rauhansuunnitelma, olisi ollut se, että suunnitelma olisi ollut selkeästi vain väliaikaisratkaisu tiellä serbiosien irrottautumiseksi Bosniasta. Owenin jatkotoimiin kolmen tasavallan liiton rauhansuunnitelman tiimoilta Malcolm suhtautuu myöskin kriittisesti, ja katsoo rauhanneuvottelijan ryhtyneen Bosnian paloittelua ajavien tahojen palvelukseen.¹³¹

Kriittisesti Vance-Owen -suunnitelmaan suhtautuu myös *The Bridge Betrayed – Religion and Genocide in Bosnia* -kirjan kirjoittaja, historioitsija ja uskonnontutkija Michael A. Sells. Sells rauhansuunnitelmaan lisättyjen kantonien etnisyyden saaneen kroaatit seuraamaan serbien esimerkkiä aluevaltausten suhteen.¹³² Sells ottaa myös tiukan kannan ulkovaltojen harrastamaan moraaliseen tasapäistämiseen, jota Oweninkin voi katsoa tekstissään harrastavan. Konfliktin esittäminen kolmen osapuolen keskinäisenä sotana, jossa syyllisyys jakaantuu kaikille, tasapäistää Sellsin mukaan samanarvoisiksi serbijoukkojen harjoittaman systemaattisen kansanmurhan, kroaattien opportunistisen ja väkivaltaisen alueiden tavoittelun sekä yksittäiset Bosnian armeijan joukkojen suorittamat julmuudet. Moraalisesta tasapäistämisestä seuraa Sellsin mukaan poliittinen tasapäistäminen, joka johti

¹³¹ Malcolm 2002, 247–251.

¹³² Sells 1996, 100–101.

Bosnian hallituksen syylistämiseen näiden vastustaessa Bosniaa pilkkovia ja serbinationalistien aggressiota palkitsevia rauhansuunnitelmia.¹³³

Haagin tuomioistuimeen todistajaksi kutsuttu journalisti Ed Vulliamy on myöskin hyvin kärkeä kriitikko koko länsimaailman toimien suhteen. Vance-Owen -suunnitelmaa Vulliamy nimittää farssiksi, ja syyttää länttä epäonnistuneesta liennytysspolitiikasta, joka mahdollisti Karadžićin hallinnon hirmutyöt.¹³⁴

Cambridgen kansainvälisten suhteiden historian professori Brendan Simms omistaa Owenille pitkän kappaleen kirjassaan *Unfinest Hour: Britain and the Destruction of Bosnia*. Kuten Owen itsekin kuvaa kirjassaan, pitää Simms Owenia konfliktin alussa vahvana aseellisen intervention kannattajana, jonka asenne ja toiminta muuttuvat kuitenkin nopeasti toiseen suuntaan.¹³⁵ Simmsin mukaan Owen omaksui nopeasti sekä Britannian hallituksen että YK:n piirissä vahvana olleen linjan, jossa konfliktin serbiosapuolta varottiin ärsyttämästä. Owenin vaatimusten aseellisesta interventiosta vähentyessä lisääntyivät tämän kannanotot konfliktin monimutkaisuudesta, syvistä historiallisista juurista sekä konfliktin osapuolten moraalisisesta tasavertaisuudesta.¹³⁶ Noel Malcolm in tapaan myös Simms katsoo Vance-Owen suunnitelmalla olleen jalot lähtökohdat, mutta käytännön toteutuksen etnisesti jaoteltuine kantoneineen olleen ontuva. Simms katsoo Vance-Owen -suunnitelman sekä palkinnee että lietsoneen etnisiä puhdistuksia.¹³⁷ Simms myös suoraan syyttää Vance-Owen suunnitelman olleen muslimien ja kroaattien välisen sisällissodan syyttäjää.¹³⁸ Vance-Owen rauhansuunnitelman Simms katsoo myös osoittavan Owenin väärinymmärryksen serbiosapuolen tavoitteista; serbit eivät tavoitelleet neuvottelupöydässä sovittavaa alue- ja perustuslakiratkaisua, vaan etnisesti yhtenäisen suur-Serbian perustamista.¹³⁹ Tylyimmän tuomion Simms antaa Owenille tämän toiminnasta Vance-Owen -suunnitelman kaaduttua. Simms vertaa Owenia negatiivisessa valossa YK:n ihmisoikeustarkkailija Tadeusz Mazowieckiin, joka tehtävästään huolimatta säilyi vuosikaudet aseellisen intervention kannattajana ja länsivaltojen päättämättömän ja

¹³³ Sells 1996, 134–135.

¹³⁴ Vulliamy 1998, passim.

¹³⁵ Simms 2002, 136.

¹³⁶ Simms 2002, 137–139.

¹³⁷ Simms 2002, 141–142.

¹³⁸ Simms 2002, 142–145.

¹³⁹ Simms 2002, 149.

epäjohdonmukaisen politiikan kriitikkona. Owen sen sijaan mukautui tilanteeseen, ja jatkoi toimessaan toiveenaan saada aikaan nimissään jonkinlainen rauhansopimus välittämättä siitä, kuinka epäoikeudenmukainen se olisi.¹⁴⁰ Simms katsoo tämän johtaneen Bihaćin alueella käytyyn muslimien väliseen sisällissotaan, Owenin kannustettua paikallista muslimijohtaja Fikret Abdicia, tämän ollessa valmis tekemään sopimuksia kroaattien ja serbien kanssa, samalla murentaen Sarajevon hallinnon yhtenäisyyttä.¹⁴¹ Kuten Owenin muistelmia lukiessa saakin käsityksen, myös Simmsin mukaan Owen oli irtisanoutumiseensa, vuoteen 1995 mennessä painunut sivuraiteille, vähämerkitykselliseksi marginaalihahmoksi.¹⁴²

Owenin toimintaan kriittisesti suhtautuvat tutkijat jättävät kuitenkin ottamatta kantaa yhteen Owenin toimintaa ajaneeseen avaintekijään, pelkoon konfliktin laajenemisesta, joka Owenin tekstin mukaan osin ajoi tätä pragmaattisiin ratkaisuihin sekä rauhanehdotuksiin, joita kritisoidaan serbien liehittelynä ja sotarikosten palkitsemisena. Kysymys pelon realistisuudesta jää tutkimuksessa avoimeksi.

¹⁴⁰ Simms 2002, 158.

¹⁴¹ Simms 2002, 163–164.

¹⁴² Simms 2002, 171.

Loppulause

David Owenille Bosnian sota näyttäytyy sekavana ja jossain määrin arvoituksellisena. Owenin näkemys sodan syistä näyttäytyy alussa esiteltyjen narratiivien väliin sijoittuvana, kuitenkin ajan myötä *ancient hatreds* -narratiiviin kallistuvana näkemyksenä, jonka mukaan kyseessä on sisällissota. Konfliktin sekavuus peittää Owenille sen juurisyyt, ja rauhanneuvottelijan fokus on toimenkuvansa mukaisesti sen ratkaisussa.

Sodan alkupäivien jälkeen Owenin käsitys sodasta kääntyy nopeasti kolmen tasapäisen faktion kamppailuun, ja Owen myös aktiivisesti rakentaa tätä narratiivia alleviivaamalla Bosnian hallituksen joukkojen väärinkäytöksiä läpi kirjan. Sodan ensi kuukausina haukkana esiintyneen, serbien julmuuksista järkyttyneen Owenin käsitys liukuu, mahdollisesti juurikin kotimaansa poliitikkojen kanssa läheisissä tekemisissä olemisen myötä, Britannian politiikan valtalinjalle. Vaikka Owenin työnantaja oli Euroopan Unioni, vaikuttavat kansalliset näkemykset olevan vahvana vaikuttimena Owenin asennoitumisessa konfliktin ratkaisuvaihtoehtoihin. Tärkeimpänä näistä pelko siitä, että Britannia joutuisi ennen pitkää lähettämään maajoukkoja Bosniaan. Kansallisuuskysymyksen suhteen Owenin näkemys on se, että Bosnian muslimit ovat oma kansansa, eivätkä esimerkiksi uskontoa vaihtaneita serbejä. Owen kuitenkin näkee, että keskusvaltion valtaa hajauttamalla kaikki kolme kansaa voisivat asua yhdessä Bosniassa, mutta Vance-Owen -rauhansuunnitelman kaaduttua on myös valmis harkitsemaan erillisen Bosnian muslimivaltion luomista estääkseen kauhukuvansa konfliktin laajenemisesta Bosnian ulkopuolelle.

Owen pidättäytyy diplomaattisesti syyttämästä sodasta ketään, ja konflikti näyttäytyy ikään kuin itsestään leimahtaneena orgaanisena sisällissotana, joka tässä kontekstissa viittaa hieman Balkanin ikiaikaisten vihanpitojen narratiiviin. Owen kuitenkin useaan otteeseen syyttää muslimeita siitä, etteivät nämä suostu rauhaan, sekä Yhdysvaltoja muslimien kannustamisesta tähän. Paikoin tämä vaikuttaa erityisen oudolta, esimerkiksi Bosnian serbien kaataessa Vance-Owen -rauhansuunnitelman, jolloin Owen syyttää jälleen muslimeita ja Yhdysvaltoja. Puolustuspuheenvuoromainen luonne näkyy selkeästi läpi kirjan. Owen tekee

mielestään hyviä ratkaisuja ja ehdotuksia, mutta media vääristelee niitä, ja hyvät ideat kaatuvat Owenista itsestään riippumattomista syistä.

Konfliktista kirjoittaneet tutkijat ovat pääosin sitä mieltä, että Owen lähti Vance-Owen -suunnitelmaa muodostaessaan hyvistä lähtökohdista, mutta useimpien mukaan antoi neuvotteluprosessissa liikaa periksi serbeille. Tutkijoiden kirjoitusten valossa näyttää mahdolliselta, että Owen ei ymmärtänyt Bosnian serbien projektin todellista luonnetta, joka ei ollut serbien oikeuksia turvaavan autonomian saavuttaminen Bosnian sisällä, vaan laajojen alueiden etninen puhdistaminen ja irrottaminen Bosniasta osaksi suur-Serbiaa. Osa tutkijoista myös syyttää Vance-Owen -suunnitelmaa muslimien ja kroaattien välisen sisällissodan sytyttämisestä. Tuomio Owenin toiminnasta Vance-Owen -suunnitelman kaaduttua on tyllympi; vuoden 1993 kolmen tasavallan unionista harvalla on hyvää sanottavaa, ja tämän jälkeen Owenin katsotaan kadonneen sivuraiteille vähämerkitykselliseksi hahmoksi, jonka viivyttelyä toimessaan vuoteen 1995 saakka ihmetellään.

Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi vertailla Owenin näkemyksiä Daytonin rauhansopimuksen pääneuvottelijan, Richard Holbrooken, näkemyksiin tämän muistelmateoksen *To End a War* pohjalta. Myöskin Holbrooken kirja on kirjoitettu suhteellisen tuoreeltaan sodan päätyttyä. Sodan päättäneessä Daytonin rauhansopimuksessa kuitenkin toteutui jotain sellaista, mitä Owen pyrki alun perin kovasti välttämään Vance-Owen prosessissa, eli alueellisesti ja pitkälti myös etnisesti yhtenäinen serbihallintoalue Republika Srpska, jolla on lähes kaikki itsenäisen valtion oikeudet alueellaan.

Mielenkiintoista olisi myös perehtyä Britannian poliitikkojen ajatusmaailmaan, koska brittipoliitikkojen suhtautuminen Bosniaan näyttäytyy länsivaltioiden johtajien joukossa poikkeuksen anti-interventionistisena ja nihkeänä. Tämä ajatusmaailma vaikuttaa nopeasti välittyneen Owenillekin, mutta sen juurisyyt jäävät vielä avoimiksi.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähdekirjallisuus

Holbrooke, Richard 1998: *To End a War*. Random House, Inc. New York.

Kurspahić, Kemal 1997: *As Long as Sarajevo Exists*. The Pamphleteer's Press, Stony Cape.

Owen, David 1995: *Balkan Odyssey*. Harcourt Brace & Company, New York and San Diego.

Owen, David 2009: *Time to Declare – Second Innings*. Politico's Publishing, London.

Tutkimuskirjallisuus

Benson, Leslie 2001. *Yugoslavia – A Concise History*. Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York.

Burg, Steven L. & Shoup, Paul S. 2015: *The War in Bosnia-Herzegovina – Ethnic Conflict and International Intervention*. Routledge, London and New York.

Clarke, Peter 1995: "Social Democratic Party". *Twentieth-century Britain, an encyclopedia*, s. 725-726. Edited by F.M. Leventhal. Garland Publishing Inc., New York & London.

Malcolm, Noel 2002: *Bosnia – A Short History*. Pan books, London, Basingstoke and Oxford.

Sells, Michael A. 1996: *The Bridge Betrayed – Religion and Genocide in Bosnia*. University of California Press, Berkeley.

Simms, Brendan 2002: *Unfinest Hour – Britain and the Destruction of Bosnia*. Penguin Books, London.

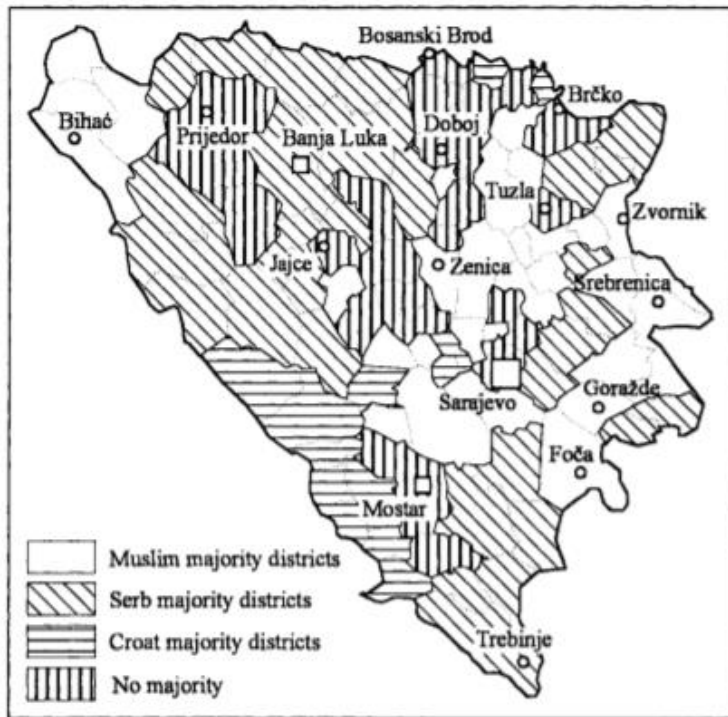
Stevenson, John 2002: "Owen, David Anthony Llewellyn (1938-)". *The Oxford Companion to Twentieth Century British Politics*, s. 490. Edited by John Ramsden. Oxford University Press, Oxford.

Vulliamy, Ed 1998: "Bosnia, the Crime of Appeasement". *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 1, January 1998, s. 73-91.

Liitteet

Liite 1, väestön etninen jakauma Bosniassa 1991. Lähde: Burg & Shoup 2015, 28.

Map 2.4 Ethnic Majorities in Bosnia-Herzegovina by Opština (County), 1991

Liite 2, Vance-Owen rauhansuunnitelma, 2.3.1993. Lähde: Owen 1995, 92.

Liite 3, kolmen tasavallan rauhansuunnitelma eli Owen–Stoltenberg-suunnitelma. Lähde: Burg & Shoup 2015, 275.

Map 6.3 Owen-Stoltenberg Proposal for Partition, August 1993

